

СИСТЕМСКИ МОНИТОРИНГ НА КРИВИЧНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ ВО 2020 ГОДИНА

СКОПЈЕ, 2021

**СИСТЕМСКИ МОНИТОРИНГ
НА КРИВИЧНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ
ВО 2020 ГОДИНА**

Скопје, 2021

Издавач:

Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“ – Скопје

За издавачот:

Натали Петровска – извршна директорка на Коалицијата „Сите за правично судење“

Уредник:

Ивана Петковска

Автори:

Натали Петровска – Коалиција „Сите за правично судење“

Дарко Аврамовски – Коалиција „Сите за правично судење“

Дизајн и печатење:

Графохартија

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

343.1:005.584.1(497.7)"2020"(047.31)

ПЕТРОВСКА, Натали

Системски мониторинг на кривични судски постапки во 2020 година / [автори Натали Петровска, Дарко Аврамовски]. - Скопје : Коалиција на здруженија на граѓани "Сите за правично судење", 2021. - 54 стр. : граф. прикази ; 25 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4552-50-5

1. Аврамовски, Дарко [автор]

а) Кривични судски постапки -- Мониторинг -- Македонија -- 2020 -- Истражувања

COBISS.MK-ID 53180421 51385093

Оваа Анализа е дел од проектот „Системски мониторинг на кривични судски постапки“ финансиран од Фондација Отворено општество - Македонија. Содржината на оваа публикација е одговорност на издавачот и авторот и не ги одразува ставовите на Фондацијата Отворено општество - Македонија.



СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	1
ВОВЕД	3
ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ	3
МЕЃУНАРОДНИ И ДОМАШНИ СТАНДАРДИ	3
МЕТОДОЛОГИЈА.....	6
ОПШТИ ПОДАТОЦИ.....	7
УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА	10
ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО ВО ПОСТАПКАТА	15
ПРАВА НА ОБВИНЕТ.....	17
ПРИЗНАНИЕ НА ВИНА	21
ДОКАЗНА ПОСТАПКА	24
ПРАВО НА ЈАВНО СУДЕЊЕ.....	32
НАЧЕЛО НА НЕПРИСТРАСНОСТ И ПРЕСУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ	35
ПРЕСУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ	37
ПРАВО НА ОДБРАНА	39
ПРАВО НА ПРЕВОД.....	42
ПРЕСУДА И КАЗНЕНА ПОЛИТИКА	44
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	49

ПРЕДГОВОР

Коалицијата „Сите за правично судење“ е формална мрежа на 13 граѓански организации, којашто е формирана како организација со основна цел: да ги набљудува судските процеси во судовите во Република Северна Македонија за да даде свој придонес кон почитувањето на стандардите за фер и правично судење пред домашните судови, да ги идентификува проблемите и предизвиците во судскиот систем и да укаже на потребата за правна и институционална реформа, да ја запознае јавноста со стандардите за правично судење, да ги намали можностите за несоодветен третман на странките во спорот од страна на судиите и другите учесници во постапката и да ја зајакне јавната доверба во правниот систем и правосудството. Мисијата на Коалицијата е следење на почитувањето на човековите права и слободи, особено на меѓународните стандарди за правично судење, преку разни форми на дејствување во настојувањето да се зголеми нивото на имплементирање, да се иницираат институционални и правни реформи, како и да се врати довербата на граѓаните во судството и другите институции на системот.

Од извештаите на ЕУ, Република Северна Македонија бележи константно заостанување во однос на временската рамка на законските измени насочени кон усогласување на домашното право со правото на ЕУ, како и подигнување на стандардите за фер и правично судење преку зајакнување на судската независност и ефикасност, што е особено очигледно во критиките насочени кон стагнацијата во поглед на исполнување на критериумите поставени со Поглавјето 23, како и Итните реформски приоритети создадени токму за таа намена. Дополнително, извештаите на ЕУ, како и на Советот на Европа го потенцираат значењето на ефикасниот судски систем за едно демократско општество и препорачуваат континуирано следење на практичните ефекти од законските измени, степенот на правда во судските постапки и креирањето на политики базирани на обемни истражувања и вклученост на што е можно повеќе засегнати страни во процесите на планирање, спроведување и мониторинг и евалуација на законските решенија. Засилената потреба од реформските процеси во изминатите години, а особено иницирањето на процесот на реформи во правосудството кои директно или индиректно влијаат врз перформансот на судовите, беше дополнителна мотивација на Коалицијата да продолжи со системското следење на судските постапки. Коалицијата, како специјализирана организација која е единствен национален субјект кој ја следи практичната примена на законите и стандардите за фер и правично судење на територијата на сите 4 апелациони подрачја, овие активности ги реализираше со финансиска поддршка од страна на Фондацијата Отворено општество – Македонија.

Целта на овој проект беше да се обезбеди поддршка на судските реформи насочени кон целосно исполнување на критериумите поставени со Поглавјето 23, преку оценување на ефикасноста на кривичната правда во основните судови и следење на практичното спроведување на процесните гаранции поставени во Законот за кривичната постапка и меѓународно прифатените стандарди за фер и правично судење; зголемување на транспарентноста на судовите на институционално ниво преку зајакнување на правото на јавно судење во основните судови, како една од компонентите на стандардите за фер и правично судење; и подигнување на свеста за стандардите на правично судење преку иницирање на јавни дебати и застапувачки активности за надминување на воочените состојби.

„Неправдата нанесена некаде е закана за правдата секаде.“

Мартин Лутер Кинг

ВОВЕД

ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Правото на правично судење е суштинско, при тоа неговата важност не се однесува само и исклучиво на заштита на човековите права на обвинетите и жртвите во судските постапки, туку овозможува и соодветно спроведување на правдата којашто, пак, е клучна компонента на владеењето на правото. Ова право претставува фундаментален столб на интернационалното право во насока на заштита на индивидуите од арбитражен третман и негирање на правдата. Правото на правично судење е еден од универзалните принципи препознаен уште во Универзалната декларација за човекови права, а потоа и реafirмиран и дополнително образложен како во Европската конвенција за човекови права, така и во бројни меѓународни конвенции, обврзувачки документи, но и во домашните права на земјите во светот, кои ова прашање го уредуваат во своите највисоки правни акти во домашните законодавства.

МЕЃУНАРОДНИ И ДОМАШНИ СТАНДАРДИ

„Секој има потполно еднакво право на правилно и јавно судење пред независен и непристрасен суд кој ќе одлучи за неговите права и обврски и за основаноста на секоја кривична тужба против него.“

Член 10 од Универзалната декларација за човекови права

Со усвојувањето на Универзалната декларација за човекови права од страна на ООН, која во себе опфаќа одредени есенцијални услови за постигнување индивидуално достоинство и општествен поредок, се гарантира еднаква заштита со закон, пресумпција на невиност на обвинетите сè до утврдување на вина од страна на надлежен, независен и непристрасен суд во фер и јавна постапка – судење, но и фактот дека никој не смее да биде подложен на произволно апсење, притвор или прогон.

„Сите луѓе се еднакви пред судот. Секое лице има право неговиот случај да биде расправан праведно и јавно пред надлежен, независен и непристрасен суд, установен со закон што одлучува било за основаноста на некое кривично обвинение подигнато против тоа лице, било за тужба за остварување на граѓанските права и обврски на тоа лице...“

Член 14 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права

Генералното собрание на ООН во 1966 г. го усвои Меѓународниот пакт за граѓански и политички права во кој се уредени процесните права во судските постапки и тоа како правни прашања, а не само како принципи. Во него се опфатени веќе поставените темели на правото на правично судење, со особен акцент на важноста на еднаквост на секоја индивидуа пред надлежните судски институции, без притоа да се потенцираат постапките според нивната природа, односно дали станува збор за кривични постапки и обвиненија или пак за утврдување на права и обврски на граѓаните во една држава, во граѓанските постапки. Поставени се критериуми кои треба да бидат исполнети од страна на судовите со цел нивното дејствување и резултатите од нивната работа да бидат легитимни и во интерес на индивидуата, како и да ја заштити индивидуата од произволно постапување на институциите.

„Секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд, да бидат разгледани неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него.“

Член 6 од ЕКЧП

Со цел да обезбеди почитување на основните човекови права и слободи, но и демократија и владеење на правото, Советот на Европа во 1950 г. ја донесе Европската конвенција за човекови права, која во рамки на своите одредби обрнува особено значење и внимание на правото на фер и правично судење. Конвенцијата го предвидува ова право како универзално право кое се гарантира како и во претходно наведените документи – како во постапките во кои се утврдуваат и регулираат права и обврски помеѓу различни страни во постапката, така и во кривичните во кои се утврдува одговорност на лица.

Највисокиот правен акт во нашата држава – Уставот, кој гарантира и обезбедува индивидуални и колективни човекови права и слободи, во своите одредби предвидува сегменти кои се тесно поврзани со начелото на фер и правично судење. Конкретно, уставотворецот ја предвидел пресумпцијата на невиност во член 13 став 1, каде е предвидено дека лицата кои се обвинети за казниво дело, ќе бидат сметани за невини сè додека нивната вина не биде утврдена со правосилна судска одлука. Прашањето пак за второстепеноста на постапките во судските инстанции, како и правото на жалба или друг вид на правна заштита против поединечни правни акти донесени во постапка во прв степен пред орган на државната управа или организација и друг орган што врши јавни овластувања се уредува со закон, е предвидено во чл. 15 од Уставот.

Меѓутоа, и дел од домашното законодавство, на пример Законот за судови, како и Законот за кривична и парнична постапка третираат прашања кои се тесно поврзани со ова начело. Имено, чл. 6 од Законот за судови се однесува на правото на еднаков пристап пред судот во заштитата на права и правно заснованите интереси на индивидуите, но и максимата дека секој има право на правично и јавно судење во разумен рок пред независен и непристрасен суд, основан со закон, при одлучувањето за граѓанските права и обврски и при одлучувањето за кривичната одговорност. Законот, пак, за кривична постапка предвидува дека лицето обвинето за кривично дело има право во правично и јавно судење пред независен и непристрасен суд, во контрадикторна постапка да може да ги оспорува обвиненијата против него и да предлага и изведува докази во своја одбрана. Но, истиот Закон ги поставува и темелите на судењето во разумен рок. Овие одредби од Законот¹ предвидуваат дека лицето против кое се води постапката има право во разумен рок да биде изведено пред суд и да му биде судено без неоправдано одолжување, како и тоа дека судот е должен постапката да ја спроведе без одолжување и да ја оневозможи секоја злоупотреба на правата кои им припаѓаат на лицата кои учествуваат во постапката.

„Правичноста“ на една судска постапка се однесува на постапката во целина, во сите нејзини делови, а не само во фазата на судење. Притоа, таа се оценува врз основа на два критериума: општи елементи, од поширок обем, кои важат за секоја судска постапка, и посебни елементи, со оглед на специфичната природа на кривичната постапка, како спор за примена на казна на сторителот на кривичното дело со која државата му ги ограничува основните права и слободи во јавен интерес.²

¹ Чл. 6 од Законот за кривична постапка

² Калајџиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

Општи елементи:

- Право на странките да присуствуваат на дејствијата во постапката и да бидат сослушани пред донесување на одлуките;
- Право на странката во постапката да ги презема сите дејствија кои може да ги презема нејзиниот процесен противник, т. н. еднаквост на оружјето;
- Судските одлуки не смеат да се засноваат врз незаконити докази;
- Судските одлуки мора да бидат образложени.

Посебни елементи:

- Независност, која подразбира независност на институцијата која постапува како од останатите власти во државата така и од самите странки во постапката;
- Непристрасност, која претпоставува отсуство на предрасуди или пристрасност на органот кој постапува како од субјективен, така и од објективен аспект;
- Навременост, во контекст на околностите на секој индивидуален случај, а особено земајќи ја предвид неговата комплексност, однесувањето на одбраната и однесувањето на властите.

МЕТОДОЛОГИЈА

Методологијата која беше користена од страна на Коалицијата за прибирање на податоците од судењата кои беа предмет на мониторинг, а за потребите на ова истражување, се состоеше од „теренско“ истражување при кое се користеа два метода: 1) мониторинг на судските постапки за време на нивното одржување од страна на специјализирани набљудувачи кои не беа директни учесници во расправите и 2) систематизиран прашалник во кој по извршениот мониторинг набљудувачите ги внесуваа забележаните податоци. Со оглед на фактот дека овој методолошки пристап е интегриран во процесот на прибирање на податоците на организацијата со години наназад, за потребите на ова истражување, како би се збогатило и со дополнителни податоци и перцепции на учесниците во постапката, беше дополнет со истражувачкиот метод – фокус група.

За потребите на теренскиот дел од истражувањето беа ангажирани 20 професионални набљудувачи, дипломирани правници со повеќегодишно искуство, кои располагаат со подетални познавања на кривично-правната материја, а особено на актуелниот Закон за кривична постапка. За соодветна подготовка на надворешните соработници – набљудувачите, беа организирани две обуки – почетна, по која тие беа распределени и присуствуваа во судниците во својство на јавност, а потоа и напредна, со цел да се надградат нивните познавања, како и да се изедначи практиката на прибирање на податоците до степен да се минимизира можноста од „човечка“ грешка. Набљудувачите кои беа распределени на територијата на четирите апелациони подрачја во државава, односно во 15 основни суда, се водеа од начелата на објективност и невмешување, а беа обврзани и со начелото на доверливост. Селекцијата на предметите кои беа опфатени со истражувањето беше извршена по случаен избор, иако беа направени обиди да биде опфатен репрезентативен примерок, односно да бидат опфатени постапки за различни кривични дела согласно просечната застапеност на кривичните дела во судските постапки објавена во годишните извештаи за работата на судовите, но и во годишните анализи на Коалицијата.

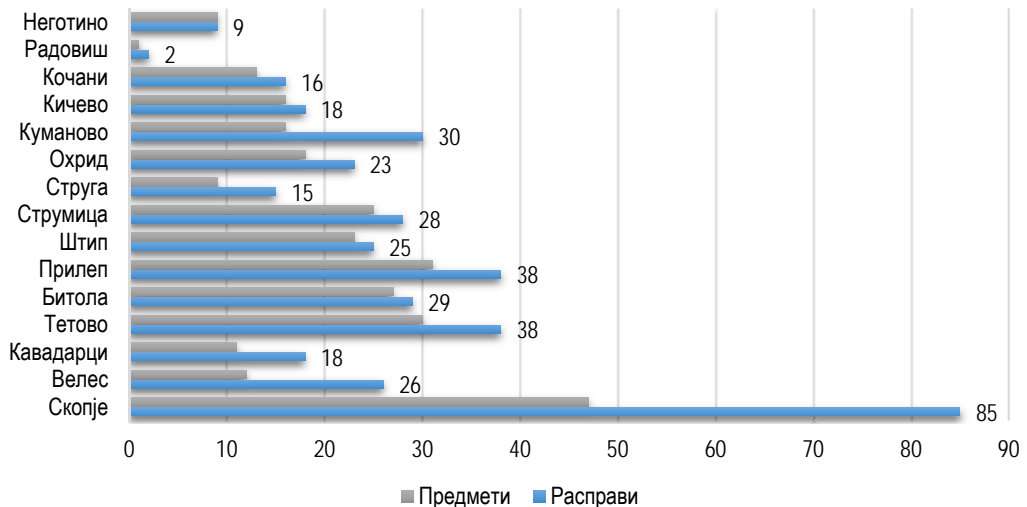
За потребите на истражувањето беше изготвен посебен, систематизиран прашалник во кој набљудувачите ги внесуваа прибраните податоци. Овој прашалник е предмет на адаптација и модификација на годишно ниво, како би одговорил соодветно на потребите на темите определени и поставени во самите истражувања, но и со цел да се обезбеди поголема прецизност на прибраните податоци, како и да бидат опфатени дополнителни индикатори за конкретни детектирани состојби кои би биле предмет на подлабинско истражување. Прашалникот се состои од 96 прашања кои, освен на општите податоци за набљудуваниот предмет, се однесуваат на текот на главната расправа и соодветно го следат текот на постапката пред судот, а акцентот е ставен на неколку институти кои го обележуваат преминот од инквизиторната во акузаторната кривична постапка. Прашањата се конципирани на тој начин што овозможуваат да бидат опфатени квалитативни и квантитативни индикатори за степенот на примената на Законот за кривична постапка (ЗКП), но и на меѓународно ратификуваните документи кои го регулираат правото на фер судење. Затворените прашања кои нудат два или повеќе одговори се доминантен дел од прашалникот и тие овозможуваат попрецизна машинска и статистичка обработка на одредени тенденции забележани како проблематични или позитивни при примената на ЗКП. Овие прашања се надополнети со неколку отворени прашања, каде набљудувачите можат наративно да појаснат одредени одговори, да дадат свое видување, како и да нотираат факти за кои не е предвидено посебно прашање во прашалникот. На овој начин се овозможува да бидат опфатени повеќе квалитативни индикатори за постапката, така што податоците кои се добиваат од страна на набљудувачите даваат јасна, непосредна, објективна и транспарентна слика за кривичниот предмет или расправа кои се предмет на мониторинг.

Со организирањето на двете фокус групи со претставници од основните судови, обвинителствата и Адвокатската комора, беа адресирани повеќе теми и иницијални прашања кои првично произлегоа од податоците што беа предмет на обработка, а потоа дополнително отворија простор за подлабинска дискусија. Темите се поставуваа отворено, односот на истражувачите и учесниците беше интерактивен, а како додадена вредност претставуваше и можноста за меѓусебна комуникација на сите учесници во фокус групите.

ОПШТИ ПОДАТОЦИ

Набљудувачите кои беа вклучени во теренскиот дел од истражувањето и прибирањето на податоци, беа организирани во досега најраспространетата мрежа за мониторинг на организацијата на сите четири апелациони подрачја. Имено, беа опфатени следните 15 основни судови: Скопје, Велес, Кавадарци, Тетово, Битола, Прилеп, Штип, Струмица, Струга, Охрид, Куманово, Кичево, Кочани, Радовиш и Неготино, а процесот на мониторинг на судските постапки опфати 400 судски расправи, односно 288 кривични предмети. Се разбира, имајќи ја предвид големината на Кривичниот суд во Скопје, најголем број предмети – 47, беа следени токму во Основниот кривичен суд во Скопје, а потоа и во останатите градови: Велес – 12, Кавадарци – 11, Тетово – 30, Битола – 27, Прилеп – 31, Штип – 23, Струмица – 25, Струга – 9, Охрид – 18, Куманово – 16, Кочани – 13, Радовиш – 1 и Неготино – 9 (графикон бр. 1). Временскиот период на мониторинг на постапките траеше 9 месеци, почнувајќи од февруари до ноември 2020 година, а сè со цел да се приберат што е можно поголем број податоци од кои би можело да се извлечат заклучоци, тенденции и забелешки.

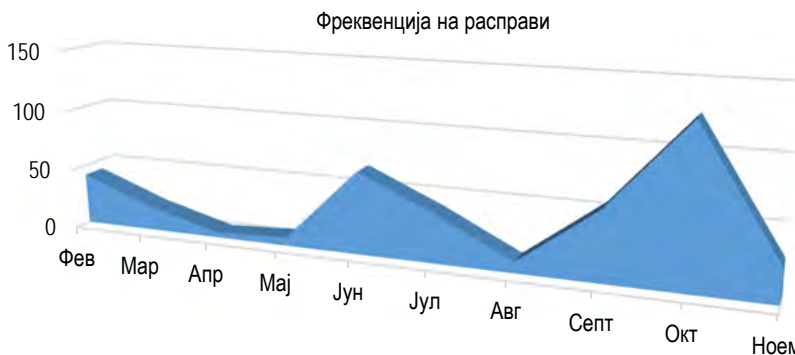
Статистика на мониторинг



Графикон бр. 1: Основни судови во кои е спроведен мониторинг

Важно е да се напомене дека во последните 3 месеци од спроведеното набљудување интензитетот на одржување и следење на судските расправи беше зголемен, а тој факт е тесно поврзан со прогласување на вонредната состојба во државата поради глобалната пандемија со вирусот Ковид-19. Поточно, вонредната состојба на територијата на Република Северна Македонија како последица од светската пандемија беше прогласена на 18 март 2020 година со Одлука на Претседателот на државата и траеше до 22.6.2020 г. Врз основа на ова, а во отсуство

на каков било правен акт кој би ја регулирал работата и постапките на судовите и судските органи за време на вонредна состојба, работата на судовите беше регулирана преку Одлуката за постапување на судовите во Република Северна Македонија во услови на зголемена опасност од вирусот Ковид-19, донесена од Судскиот совет на РСМ.³ Одредбите од Одлуката се однесуваат на раководење со судските предмети (одредување на итни и приоритетни предмети за постапување) и утврдување мерки за заштита на судската служба, на странките и на другите учесници во постапката. Оттука, обемот на работа на судовите во конкретниот период, како и во периодот на годишната судска ферија (од 15 јули до 15 август) беше значително намален, поради што балансот за исполнување на предвидениот број на рочишта кои требаше да бидат следени во рамки на ова истражување, беше воспоставен во текот на последните 2-3 месеци од периодот предвиден за мониторинг.



Графикон бр. 2: Фреквенција на расправи во мониторинг периодот

Поради оваа состојба, Судскиот совет на седницата одржана на 17.03.2020 година донесе Одлука за постапување на судовите во Република Северна Македонија во услови на зголемена опасност од вирусот Ковид-19,⁴ при што и даде насоки за судовите да постапуваат во следните предмети:

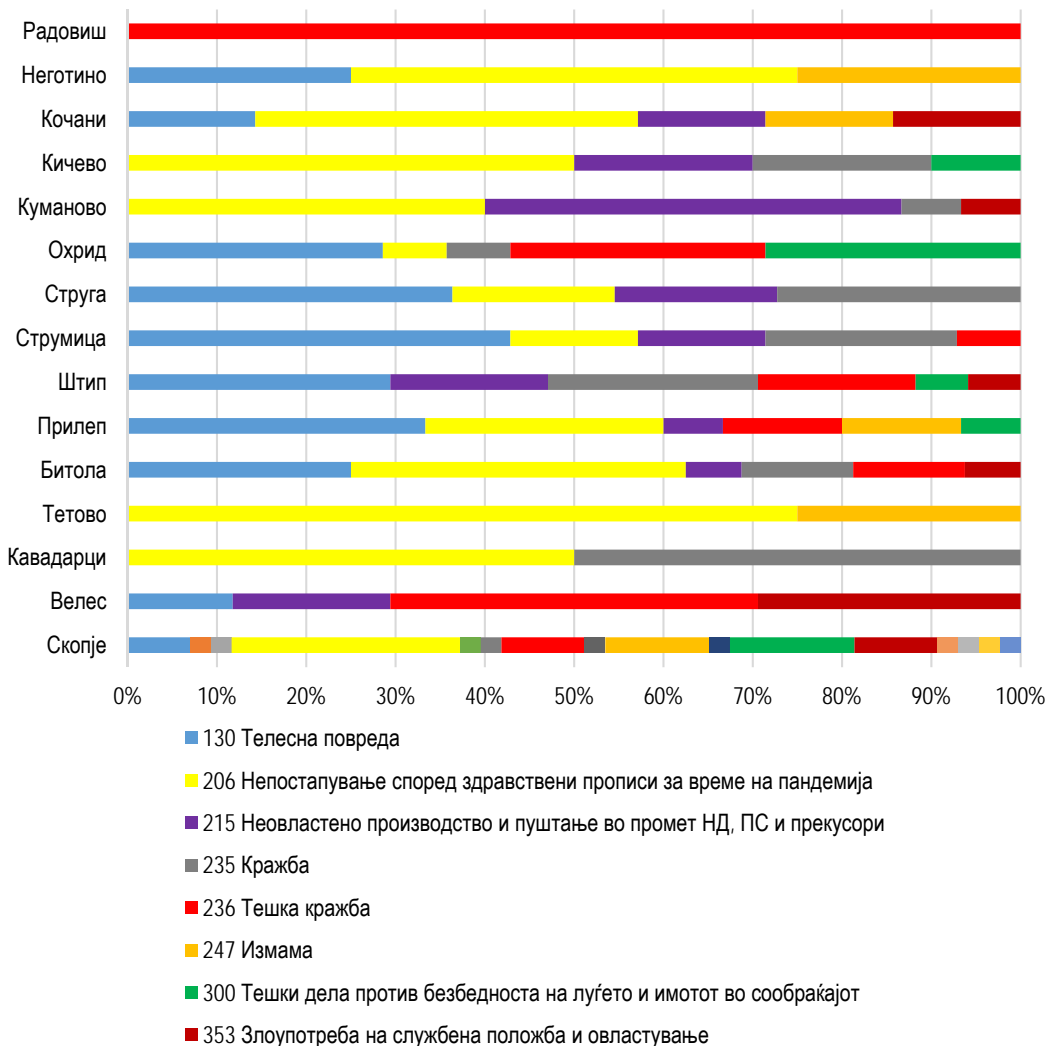
- Судања во кривични предмети кога обвинетиот или дел од обвинетите се во притвор, домашен притвор или спрема кои е изречена некоја друга мерка за обезбедување присуство на обвинетиот во постапката;
- Кривични предмети на странките кои немаат живеалиште, односно престојувалиште во Република Северна Македонија, а се затекнати во државата;
- Кривични предмети за кои постои опасност од застарување на кривичното гонење;
- Кривични предмети за кривичните дела: „пренесување заразна болест“ – по член 205 од КЗ, „непостапување според здравствени прописи за време на епидемија“ – по член 206 од КЗ, „неукажување медицинска помош“ – по член 208 од КЗ, „спречување службено лице во вршење службено дејство“ – по член 382 од КЗ, „напад врз службено лице при вршење работи на безбедност“ – по член 383 од КЗ, „организирање отпор“ – по член 387 од КЗ;
- Прекршочни предмети од итна природа;
- Предмети за примена на времени мерки;
- Предмети по кои постапката е во фаза на донесување на одлука;
- Предмети во кои постои опасност од повреда на принципот на судење во разумен рок.

³ Одлука на Судски совет на РСМ бр. 02-606/1 од 17.03.2020 година

⁴ Одлуката на Судскиот совет за постапување на судовите во Република Северна Македонија во услови на зголемена опасност од вирусот Ковид-19 од 17.03.2020 година е достапна на: <http://www.sud.mk/wps/portal/ssrm/sud/vesti/>

Токму поради ова ограничување на постапувањето на судовите, особено во поглед на видот на кривичните дела, односно согласно нивната итност, оваа година бележиме најголема фреквенција на кривични дела од глава 21 од Кривичниот законик на РСМ – кривични дела против здравјето на луѓето. Поточно, рочиштата во кои членот 206 од КЗ – „непостапување според здравствените прописи за време на епидемија“, е основ за кривичен прогон, се генерално најзастапени во нашата евиденција со околу 15 % наспроти сите останати кривични дела (графикон бр. 3). Веднаш потоа следат кривичните дела за кои во последниве 4-5 години бележиме константна опфатеност – „телесна повреда“ согласно чл. 130 од КЗ, „тешка кражба“, согласно чл. 236 од КЗ, „неовластено пуштање во промет на наркотични дроги, ПС и прекурсори“ согласно чл. 215 од КЗ итн. Очекувано, во Основниот кривичен суд Скопје палетата на кривични дела кои се постапуваше е значително поширока од останатите основни судови во државата. Врз основа на што се среќаваат и кривични дела како „тешки дела против безбедноста во сообраќајот“, „злоупотреба на службената положба и овластување“ и сл.

Најчести кривични дела по градови



Графикон бр. 3: Најчести кривични дела

УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

Претпоставка за одржување на главната расправа во една судска постапка е присуство на повиканите лица во чие отсуство е невозможно да се одржи расправата. Отсуството на уредно повикано лице на главна расправа предизвикува различни последици и различно постапување на судот во зависност од својството на лицето кое не е присутно на главната расправа.⁵ Последиците коишто ги предвидува законот за отсуство на овластениот тужител кој е уредно повикан, а не се јавил и покрај уредно примена покана, се различни во зависност од тоа дали станува збор за јавен обвинител (ЈО) или за приватен тужител. Доколку ЈО е оној кој нема да се јави на главната расправа и притоа не го оправда својот изостанок, законот предвидува негово санкционирање. Меѓутоа кога станува збор за приватен тужител кој се јавува во својство на гонител, кој не се јавува на расправа и притоа не го оправдува својот изостанок, правните последиците од ова дејствие се многу поригорозни – судот во тој случај ќе донесе решение со кое ќе ја запре постапката, што упатува на констатацијата дека главната расправа во никој случај не може да биде одржана во отсуство на овластениот тужител.

Присуството на обвинетиот на главната расправа и во текот на целата постапка претставува темел на правото за фер и правично судење, поради што е и незамисливо водењето на една судска постапка во отсуство на главниот „стожер“. Меѓутоа, во услови кога обвинетиот може да ги наруши редот и дисциплината во судницата, кога судот донел решение за судење во негово отсуство или ако обвинетиот не дојде на главната расправа (за кривични дела за кои е пропишана парична казна или казна затвор до три години), иако е уредно повикан или поканата не можела да се врати поради очигледно одбегнување на обвинетиот да ја прими поканата,⁶ се разбира под услов да е уредно информиран за обвиненијата против него, законодавецот предвидел исклучоци согласно кои судот може да одлучи главната расправа да се одржи без присуство на обвинетото лице.

Отсуството на бранител во постапката, пак, идентично како и она на ЈО, предизвикува различни правни последици во зависност од тоа дали се работи за задолжителна одбрана или не. Во кој било случај кога станува збор за задолжителна одбрана, ако уредно повиканиот бранител не се јави на главната расправа, ниту, пак, го известува судот за причините за нејавување или ако ја напушти главната расправа без одобрение од страна на судот, судот ќе ја одложи главната расправа.

Во рамки на судската постапка, судот е оној кој го спроведува процесот на повикување на лица, а тоа го прави врз основа на предлозите на самите странки во постапката. Во случаите кога е неопходно да бидат повикани и сослушани други лица во постапката, како на пример сведоци, вештачи и технички советници, судот ги повикува само оние кои се предложени, односно наведени во листата на докази доставена со самото обвинение од страна на ЈО, како и лицата кои обвинетиот ги посочил во неговиот приговор против обвинителниот акт или пак во листата на докази која се доставува најдоцна до првото рочиште.

⁵ Калајџиев Г., Лажетиќ Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

⁶ Член 479 ст. 2 од Законот за кривична постапка

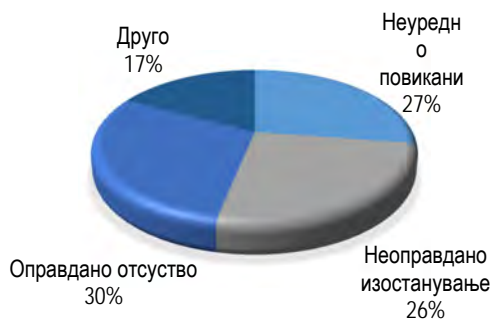
Причини за одлагање на рочиштата



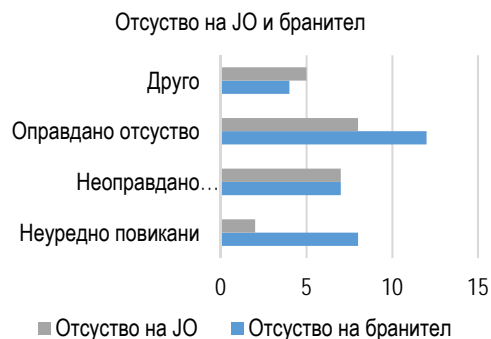
Графикон бр. 4: Причини за одлагање на рочиштата

При спроведување на овогодешниот процес на судски мониторинг и обработка на податоците, можеме да констатираме дека 55 % од рочиштата се одложени. Се разбира, причините за тоа се различни во зависност од тоа која од странките на постапката не била присутна на рочиштето или пак било неопходно тоа да биде одложено поради дополнителни процесни дејствија кои биле неопходни за преземање. Графичкиот приказ бр. 4 и оваа година упатува дека најголемиот дел од отсуствата се должат на одбраната, поточно комбинираното отсуство на бранителот и обвинетиот. Меѓутоа, идентично важни, присуствата во постапките на јавниот обвинител и целосниот состав на судот кој постапува во постапката исто така не се занемарливи. Имено, доколку процентуално се прикаже условно кажано „вината“ за одлагање на рочиштата, та би била поделена во следните пропорции: одбраната со 66 %, јавното обвинителство со 14 %, додека пак судот со 11 %. Се разбира дека и останатите категории учесници во постапката, чие присуство согласно законот не е услов за одржување на расправата, меѓутоа во определена фаза од постапката било неопходно да се присутни, па и тие имаат свој удел во вкупниот процент од 55 %.

Доколку подлабински се навлезе за причините за отсуство, повторно, на категоријата задолжителни учесници во постапката од графичкиот приказ бр. 5 може да се увиди дека најголемиот дел се однесуваат на оправдано отсуство, најверојатно однапред најавено или дополнително оправдано со уредна документација, а веднаш потоа со 26 % од причините за отсуства е неуредната достава на судските служби. Оваа категорија за многу малку, со 1 % се разликува од следната – неоправдани изостаноци на клучните субјекти во постапката.



Графикон бр. 5: Причини за отсуство



Графикон бр. 6: Причини за отсуство на ЈО и одбрана

Разгледано низ процесните улоги на субјектите во постапката и причините за отсуство, во графичкиот приказ бр. 6 е претставен соодносот помеѓу јавниот обвинител и бранителот. Имено, од него може да се увиди дека кога станува збор за оправдани отсуства, одбраната за нијанса повеќе влијаела за одлагањето на рочиштата, при неоправданото изостанување кај двете страни има идентичен сооднос, меѓутоа се забележува во голема мера разлика кај неуредното повикување, односно достава. Во оваа поткатегија, одбраната, поточно бранителот е оној поради кој повеќе се одложувани рочиштата отколку јавниот обвинител. Ова е проблем кој опстојува веќе подолго време во процесот на работата на судскиот систем и тој е нотирани и во дел од извештаите на Коалицијата,⁷ со препорака дека е неопходно да се разработи и подобри системот на достава до сведоците и воведување на ефикасен систем за електронска достава до странките и вештаците, како и активно вклучување на Министерството за внатрешни работи во обезбедување на личните податоци.



Графикон бр. 7: Процент на одлагање на расправите, период 2015 г.– 2020 г.

Во суштина, аналогно на зголемување на процентот на одлагање на расправите се зголемува и учеството на секоја од категориите лица кои учествуваат во постапките, но со оглед на фактот што годинава се бележи благо намалување на кривата во поглед на процентот на одлагање на рочиштата, изненадува податокот што речиси кај сите 4 категории лица без кои не би можела да се одвива една постапка, се бележи пораст од изминатите години. Имено, во годината кога процентот на одлагање на расправите е речиси идентичен со оној од оваа година, 2018 г. е 58 %, а 2020 г. е 55 % (графикон бр. 7), отсуството на обвинетите е евидентирано со 39

⁷ Петровска Н., Мисоски Б. Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2016 г.

%, на бранителите со 20 %, на ЈО со 12 % и Судскиот совет со 8 %.⁸ Оваа година сите вредности се зголемени, особено онаа која се должи на обвинетиот, додека во категоријата бранители е евидентиран минимален напредок од само 1 %.

Во насока на задолжително присуство на одредени лица во постапката, меѓу кои и судот преку својот совет или судија поединец кој постапува во предметите, Коалицијата во процесот на мониторинг, преку системот за рано известување на процесни недоследности подготви и јавна реакција и допис до претседателот на судот во Куманово. Имено, на главна расправа во еден од предметите во овој суд, во фаза на доказна постапка, судијата-член на судечкиот совет пред почетокот на главната расправа се обратил до странките со прашање дали се согласни тој да не присуствува на рочиштето бидејќи како што и самиот информирал, било неопходно да одржи судење по друг предмет. По отпочнување на главната расправа, судијата-член на судечкиот совет го напуштил судењето, па изведувањето на доказите, а во конкретниот случај испитување на сведок на обвинителството, морало да се одвива во негово отсуство.

Правото на правично судење подразбира дека лицето обвинето за кривично дело има право во правично и јавно судење пред независен и непристрасен суд, во контрадикторна постапка да може да ги оспорува обвиненијата против него и да предлага и да изведува докази во своја одбрана. Оттаму, правилниот и целосниот состав на судот пред кој непосредно се изведуваат доказите е неопходен предуслов за обезбедување на правично судење. Составот на судот се одредува во зависност од фазата на кривичната постапка и од кривичното дело за кое се води постапката. Промената на судијата поединец или на составот на советот задолжително резултира со одново започнување на главната расправа.

Преку овие одредби е транспонирано правото на правично судење загарантирано со членот 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, што предвидува дека секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него. Европскиот суд за човекови права во пресудата за случајот *Pandjigidze and Others v. Georgia*,⁹ како и во пресудата за случајот *Gorgiladze v. Georgia*¹⁰ цени дека изразот „воспоставен со закон“ ја опфаќа не само правната основа за самото постоење на судот, туку и почитувањето од страна на судот на конкретните правила што го уредуваат неговото работење. Судот во низа свои одлуки, како *Posokhov v. Russia*,¹¹ *Fatullayev v. Azerbaijan*¹² и *Kontalexis v. Greece*,¹³ го цени и составот на судскиот совет во секој предмет во контекст на барањето судот да биде „воспоставен со закон“.

Присуството на сите субјекти во кривичната постапка е законска претпоставка од чие исполнување зависи дали ќе бидат исполнети условите за одржување на главна расправа. Овие околности ги цени токму судот и тие се предвидени со одредбите за кривичната постапка, при што не зависат од согласноста на странките. Така, непотполн судечки совет повлекува неможност да се одржи главната расправа, дотолку повеќе имајќи ја предвид, прво, контролната и раководната функција на судот во текот на главната расправа, а потоа и целокупната негова улога во постапката. Непочитувањето на одредбите за состав на судот претставува жалбен основ, односно суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка (error in procedendo). Согласно членот

⁸ Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., *Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година*, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2018 г.

⁹ Пресуда 30323/02 од 27.10.2009 година

¹⁰ Пресуда 4313/04 од 20.10.2009 година

¹¹ Пресуда 63486/00 од 04.03.2003 година

¹² Пресуда 40984/07 од 22.04.2010 година

¹³ Пресуда 59000/08 од 31.05.2011 година

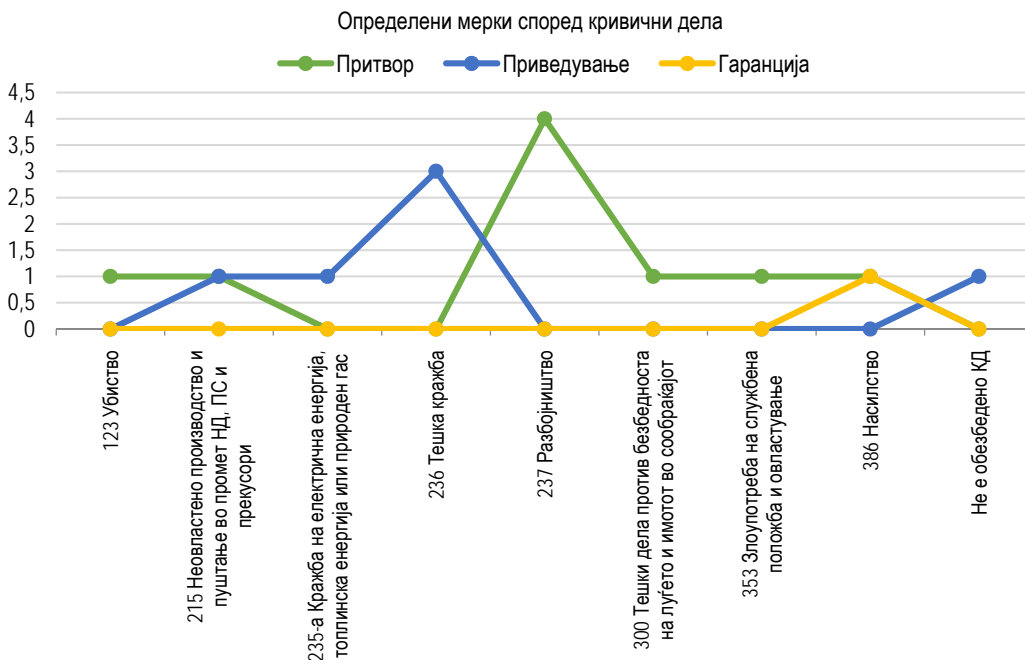
414 и членот 415 став точка 1 од ЗКП, постои суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка ако судот бил непрописно составен или ако во изрекувањето на пресудата учествувал судија или судија-поротник кој не учествувал на главната расправа. На прво место меѓу жалбените основи се токму суштествени повреди на одредбите на кривичната постапка. Во случај на нивно постоење, законот смета дека постапката е ништовна и начелно пропишува обврска за нејзино повторно водење, бидејќи таа е формално неправилна и затоа во неа не може воопшто да се испитаат околностите за правилно решавање на другите правни прашања.

Ваквото постапување на судот не само што претставува крајно непочитување на одредбите од Законот за кривичната постапка, туку и целосно ја доведува во прашање функцијата на самиот суд како делител на правда. Неприсуството на судијата на главната расправа, односно неговото неучество при изведувањето на доказите отвора сомнеж во однос на неговата независност и непристрасност, имајќи предвид дека тој учествува и во изрекувањето на пресудата што се носи врз основа на фактите и околностите утврдени во текот на главната расправа при изведување на доказите.

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО ВО ПОСТАПКАТА

Со цел да се овозможи непречено водење на кривичната постапка неопходно е да се обезбеди присуство на определени лица, а пред сè на обвинетиот. Присуството во определни случаи се врши со примена на одделни мерки на процесна присилба кои понекогаш во значителна мера ја ограничуваат личната слобода на граѓаните.¹⁴

Република Северна Македонија е често критикувана од домашната и меѓународната јавност како земја која релативно лесно посегнува кон слободата на човекот, било да е тоа преку строгата казнена политика и честото изрекување на затворски казни, било преку лишувањето од слобода и притворањето на лица осомничени во кривични постапки. На овие критики се надоврзуваат и извештаите на Народниот правобранител, Комитетот за превенција од тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување на Советот на Европа, како и на Комитетот за спречување на тортурата на Обединетите нации, според кои нашата држава има исклучително тешки и нехумани услови во затворите и притворските одделенија, што во голема мера ги зголемува грижите за соодветната примена за лишувањето од слобода и последиците кои ги има врз притворениците и затворениците. Критиките главно доаѓаат од адвокатите кои се бранители во кривичните постапки, граѓански организации кои работат во областа, како и од академската заедница, а тие се однесуваат на несоодветно законско регулирање на условите и постапката во која може да се изрече притворот, а особено на несоодветната примена на овие одредби во практика. На ова се надоврзуваат и неколкуте пресуди на Европскиот суд за човекови права против Македонија во кои е констатирано прекршување на Европската конвенција за човекови права и злоупотреба на притворот како прикриена казна со која треба да се нанесе дополнително страдање на притвореното лице.



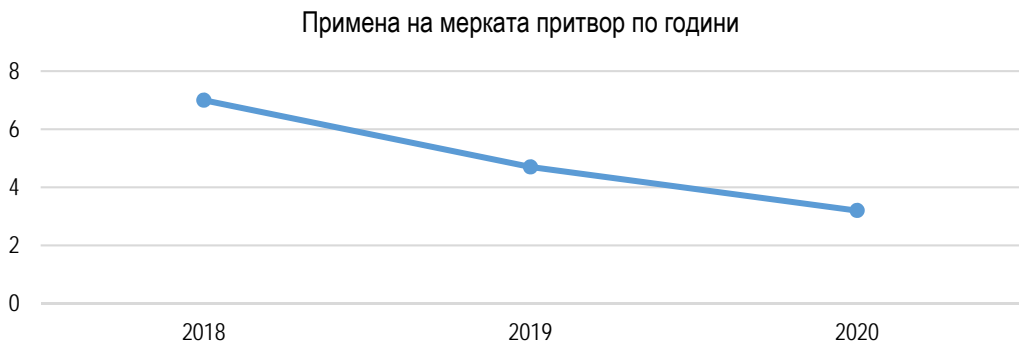
Графикон бр. 8: Определени мерки според кривични дела

¹⁴ Калаџиџев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

За да може во целост да се анализира и оценува нивото и степенот на правична и фер постапката, неопходно е да се земе предвид и делот од постапката кој предвидува примена на мерките за обезбедување присуство на обвинетите лица, со посебен осврт на една од најпроблематизираните мерки што значат најголемо законски оправдано ограничување на уставно загарантираните права на фер судење на обвинетите лица во текот на кривичната постапка.¹⁵

Графичкиот приказ (графикон бр. 8) ја прикажува примената на мерките за обезбедување присуство на обвинетите лица во мониторираните предмети. Во него е прикажана примената на некоја од мерките кои ги предвидува Законот за кривичната постапка, а притоа се распоредени преку приказ на кривичните дела за кои е изречена мерката. Па така, може да се забележи дека најчесто изрекуваните мерки за обезбедување присуство се определуваат во предмети со кривични дела поврзани со разбојништво и тогаш е изречена најстрогата мерка – мерката притвор. Оваа мерка се среќава и во предмети чија основа за гонење е убиство, неовластено пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, тешки дела против безбедноста на луѓето во сообраќајот, злоупотреба на службената положба и овластувања и насилство. Во помал број случаи применета е мерката приведување, најчесто кога станувало збор за тешки крајби и само во еден случај е применета мерка гаранција. Имајќи ги предвид кривичните дела, не би можеле да ја коментираме строгоста и/или оправданоста за изрекување на мерките од страна на судот само во однос на видот на кривичните дела. Сепак, станува збор за мерки зад чија оправданост стојат личните карактеристики на сторителите. Меѓутоа, примената на мерките за обезбедување може да се коментира низ појавата на евентуалното зголемување, односно намалување што ја следи Коалицијата.

Анализирајќи ги податоците од предметите избрани за следење по случаен избор, а во поглед на примена на мерките за обезбедување присуство на обвинетите лица во однос на изминатите години, може да констатираме дека оваа година Коалицијата бележи намалување на процентот на примена на мерката притвор. Имено, во процесот на мониторинг спроведен во 2018 г., евидентирана е примена на мерката притвор во 6,7 % од следените предмети. Овој процент се намалува во 2019 г., кога мерката е утврдена на 4,7 %, за оваа година да биде нотирано уште еднократно намалување од 1,5 %, односно во годинашните следени предмети, употребата на мерката притвор е забележана во 3,2 % од предметите (графикон бр. 9).



Графикон бр. 9: Примена на мерката притвор, период 2018 г. – 2020 г.

¹⁵ Fenwick Helen, *Civil Rights and Human Liberties*, 4-th ed. Ruthledge-Cavendish, 2007

ПРАВА НА ОБВИНЕТ

Согласно одредбите на ЗКП, обвинетиот во кривична постапка ги има следните минимум загарантирани права: да биде навремено и детално информираан, на јазик што го разбира, за делата за кои се товари и за доказите против него; да има доволно време и можности за подготвување на својата одбрана, а особено да има увид во списите и да биде запознаен со доказите против него и во негова корист, како и да комуницира со бранител по сопствен избор; да биде суден во негово присуство и да се брани лично или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку нема средства да плати бранител, да добие бесплатен бранител кога тоа го бараат интересите на правдата; да ја изнесе својата одбрана; да не биде присилен да даде исказ против себе или своите блиски или да признае вина; да има можност да се изјасни за фактите и доказите што го товарат и да ги изнесе сите факти и докази што му одат во прилог; самиот или преку бранител да ги испита сведоците против него, како и да му се обезбеди присуство и испитување на сведоците во негова корист под исти услови, како и сведоците против него и во текот на главната расправа да се советува со својот бранител, но не може да се договара како ќе одговори на поставено прашање.

Оттука, едно од основните и можеби есенцијални права на обвинетите лица во постапките е правото на бранител. Ова право на обвинетите се протега низ целата постапка, од првото испитување на обвинетиот па сè до правосилното завршување на постапката, со тоа што законот остава можност во одредени специфични случаи ова право да биде зацврстено до степен што, доколку лицето нема сопствен бранител, судот по службена должност да му назначи бранител.

Законот ги предвидува следните околности како би се овозможила задолжителна одбрана:

- Доколку обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое во законот е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото испитување;
- Обвинетиот мора да има бранител ако против него е определена мерката притвор за времето додека трае судската постапка;
- Откако ќе биде поднесен обвинителен акт против лице, а поради кривично дело за кое со закон е пропишана казна затвор од десет години или потешка казна затвор, обвинетиот мора да има бранител во време на доставувањето на обвинителниот акт;
- Во текот на постапката за преговарање и спогодување со обвинителот за признавање на вината, обвинетиот мора да има бранител;
- Обвинетиот на кој му се суди во отсуство мора да има бранител веднаш по донесеното решение за судење во отсуство.

Доколку обвинетиот за која било од овие околности кои се предвидени за задолжителна одбрана не си обезбеди сам бранител, претседателот на судот има обврска да му определи бранител по службена должност за понатамошниот тек на кривичната постапка до правосилноста на пресудата.

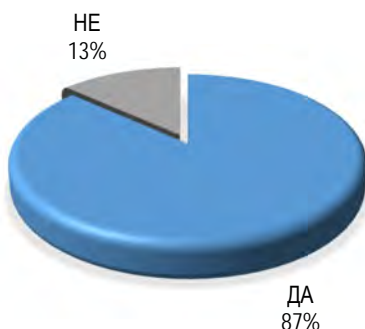
Како што констатиравме погоре, правото на бранител е од суштинско значење за остварување на сите понатамошни права на обвинетите лица во постапките, но претставува и еден вид гаранција со самиот факт дека обвинетиот не е оставен на себе како неучка странка во постапката, дека државата нема да му оневозможи некое од предвидените права и дека во консултација со својот застапник ќе ги оствари своите права и ќе ги ползува процесните гаранции. Доколку ова право, правото на бранител, се анализира, пак, низ призмата на принципот „еднаквост на оружјата“, тоа претставува предуслов и за водење фер и правична постапка, особено од аспект

на нивелирање на позицијата на обвинетиот наспроти јавниот обвинител во смисла на соодветно правно застапување на сопствените позиции. Покрај фактот што процесниот закон кај нас му обрнува особено внимание и го гарантира ова право, остава слободна диспозиција на обвинетите лица да изберат свој бранител, но и дали воопшто ќе имаат таков во текот на постапката, се разбира кога не станува збор за случаите на задолжителна одбрана.

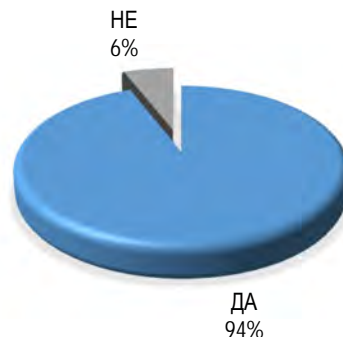
Имајќи ја предвид специфичната улога на обвинетиот во кривичната постапка како процесен субјект и како извор на сознанија (доказно средство) за фактите што се утврдуваат пред кривичниот суд, теоријата ги детерминира правата на овие лица како: 1) пасивни, или права што тој ги има при преземање на определени дејствија и мерки спрема него (испитување, лишување од слобода, задржување, притворање, претресување, одземање на предмети, посебни истражни мерки и сл.) и 2) активни, или права што ги има во функција на одбраната како странка во постапката (информирање за обвиненијата, време и можности за подготвување на одбраната и сл.). Првите се јавуваат *ad hoc*, при преземање на конкретните дејствија против обвинетиот, додека правата на одбрана тој ги ужива во текот на постапката, понекогаш зависно од фазата во која се наоѓа постапката.¹⁶

Оттука, не помалку важно право од корпусот на загарантирани права на обвинетиот е и неговото „пасивно право“ – да биде детално информиран, на јазик што го разбира, за делата за кои се товари и за доказите против него. Секако дека ова право не се однесува само на фазата во судската постапка по одобрување на обвинението, туку е загарантирано и во претходната постапка, во фазата на истрага, па и во полициската постапка. Но, со оглед на фактот дека процесот на мониторинг кој го спроведува Коалицијата се однесува исклучиво на судската постапка по поднесено обвинение, следењето и евидентирањето на тенденциите во поглед на ова право се прикажани подолу токму од овој дел на постапката.

Графичкиот приказ бр. 10 се однесува на тоа дали е евидентирано дека судот при неговото постапување го прашал обвинетиот дали разбира за што е обвинет. Додека, пак, следниот график бр. 11, ги изразува податоците во однос на прашањето дали доколку обвинетиот се изјаснил дека не разбрал за што е обвинет, односно за кое дело се обвинува, судот му го појаснил тоа на разбирлив јазик за него.



Графикон бр. 10: Обвинетиот е прашан дали разбира за што е обвинет

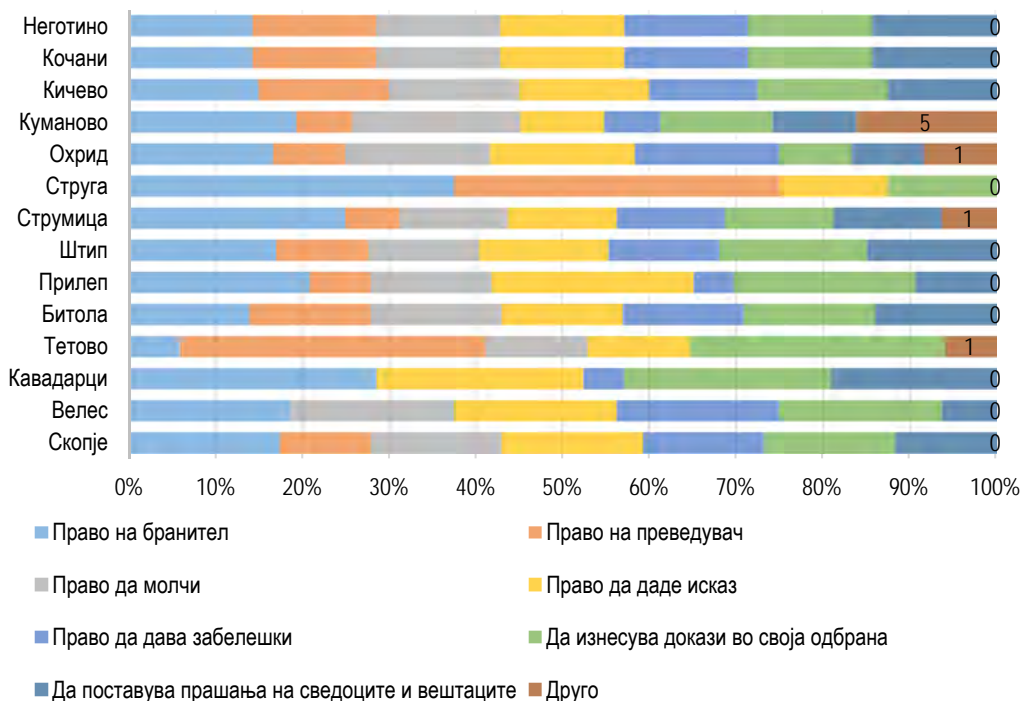


Графикон бр. 11: Судот му појаснил на обвинетиот за што е обвинет

¹⁶ Калајчиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

Токму низ фазата на овој дел од постапката се гледа есенцијалната улога на бранителот во постапката. Поточно, при ваквата практика на судот, иако во незначително мал процент 13 %, односно 6 %, да не ги појаснува причините и самото обвинение на обвинетите, бранителите имаат клучна улога во информирање на обвинетите лица во текот на постапката како за информациите во врска со кривичниот прогон, така и за процесните права и гаранции на своите клиенти.

Законот за кривична постапка исто така предвидува и дека обвинетиот пред секое испитување задолжително ќе се информира и поучи за што е обвинет, дека не е должен да ја изнесува својата одбрана, ниту да одговара на поставени прашања, за правото на бранител по сопствен избор, дека може да изнесува факти и докази кои му одат во полза, како и да се произнесе за делото кое му се става на товар, за правото на увид во списите и разгледување на одземените предмети, за правото на преведувач, односно толкувач, за правото на преглед на лекар при потреба од медицински третман или утврдување евентуални полициски пречекорувања, како и информирање за правото на спогодување за вина со ЈО. Во прашалникот кој се користеше за потребите на оваа анализа, беа опфатени дел од овие права, па како што може да се забележи од графичкиот приказ на обработените податоци подолу, најчесто право за кое обвинетиот бил поучуван било правото на бранител, а она за кое има најмалку поуки е правото на преведувач. Во делот под „друго“ се опфатени ненабројаните прашања од типот право на увид во списите од предметот, правото на медицински преглед и сл.



Графикон бр. 12: Најчести поуки за правата на обвинетите во основните судови

Она што е особено интересно е практиката на судовите на ниво на сите 4 апелациони подрачја. Имено, од графиконот бр. 12 може да се увиди дека целокупниот корпус на права опфатени во чл. 206 не е идентично предмет на поуки во сите судови. Меѓутоа, ретко каде е утврдено и рамномерно поучување за сите права идентично. Видно од податоците иако е предвидено дека „секоја поука која е наведена во чл. 206 ст. 1 на ЗКП треба да биде поединечно кажана и на обвинетиот треба да му се даде можност да се произнесе поединечно за секое право

од ст. 1 на овој член¹⁷, по што во оваа смисла исказот на обвинет кој пред испитувањето не бил поучен за своите права (член 206) не може да биде доказ врз кој би се засновала судска одлука, судовите кај нас очигледно не обрнуваат соодветно внимание на овие насоки предвидени и во самиот Коментар на Законот за кривична постапка.

Поразителен е и фактот што кога обвинетите се поучуваат за нивните права, дел од судиите кои постапуваат во судовите воопшто не ги објаснуваат правата, а во доминантен дел само и ги набројуваат. Поточно, од обработените податоци собрани во процесот на мониторинг, евидентирано е дека во 16 % од расправите на обвинетите не им се објаснети нивните права, во 56 % од случаите правата на лицата се само наброени, додека само во 28 % од случаите правата се детално образложени и лицата се соодветно поучени на начин утврден со закон. При дополнително навлегување во квалитетот на поуката, нотирано е дека во 13 % од вкупниот број на расправи, правата се објаснети на неразбирлив начин.

Оваа статистика разложена по основни судови би изгледала вака: во 8 од 15 суда се евидентирани случаи каде судот детално и во целост ги наброил правата на обвинетите, при што само во 3 суда се забележани поголем број на расправи во кои детално се објаснети правата отколку што се само наброени – во судовите во Битола, Кичево и во Кочани. Повеќе евидентирани случаи на необјаснети права отколку само наброени има во основните судови во Струмица и Охрид. Судовите во кои е детектирана исклучиво практиката само на набројување на правата на обвинетите во постапките се основните судови во Велес, Струга, Куманово, Неготино и во Радовиш.

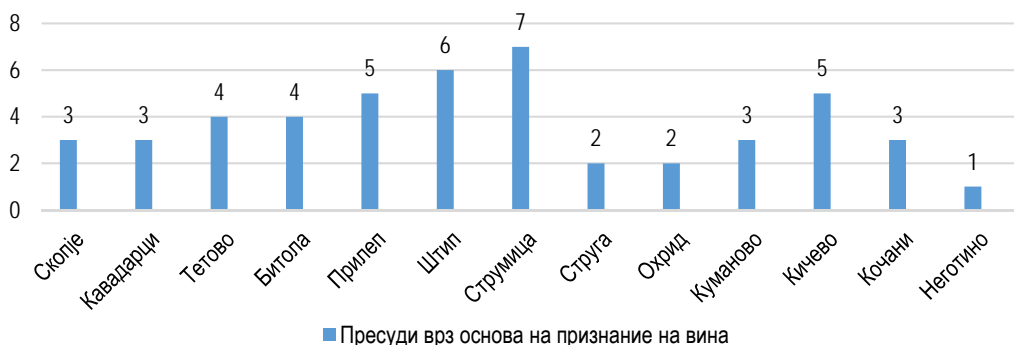
¹⁷ Калаџиџев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

ПРИЗНАНИЕ НА ВИНА

Постапката за спогодување за вина и признание на вина претставуваат начини за забрзување на кривичната постапка. Вообичаено, оваа фаза од постапката следи по дадените поуки за права на обвинетите, кога судот го повикува обвинетиот и му дава можност да се произнесе за тоа дали се чувствува виновен или не. А во зависност од бројот на кривични дела кои му се ставаат на товар, обвинетиот мора да се произнесе за секое од нив одделно. Овој институт нема ограничување за неговата примена кога станува збор за видот на кривичните дела или пак за нивната тежина и предвидената казна. Со цел едно признание на вина да биде прифатено како такво од страна на судот, тоа мора да ги содржи следните аспекти: треба да ги опфаќа сите битни обележја на кривичното дело кое му се става на товар, да не содржи основ за исклучување на противправноста, како и да не содржи основ за исклучување на кривичната одговорност на обвинетиот.¹⁸

Степенот на почитување на процесните права на обвинетиот во корелација со самостојното откажување на обвинетиот од дел од процесните гаранции за фер судење, а со тоа и влијанието на вака скратената постапка гледана низ призма на процесната економија и заштеда на судските ресурси и влијанието на овие процесни дејствија, имаат особено влијание врз целокупната перцепција на јавноста за правичноста на кривичната постапка. Дотолку повеќе, влијанието на признание за вина на обвинетиот врз останатите процесни дејствија што се преземаат во текот на кривичната постапка, а првенствено врз доказите и степенот на докажување е непосредно поврзан и со степенот на ефикасност на казнената правда.¹⁹

Од вкупно мониторираните 288 предмети од кривично-правна област за 2020 г., во 50 од нив обвинетите признале вина и постапката е завршена со донесување на пресуда врз основа на признание на вината во текот на главната расправа. Графичкиот приказ бр. 13 дава слика за примена на овој институт низ 15. основни судови во државата. Иако во Основниот кривичен суд во Скопје како суд со најголем обем на кривични предмети се следеа 47 предмети, примена на признание на вина како институт е евидентирано само во 3 предмети, додека пак во останатите поголеми судови, како на пример судот во Битола, Штип и во Струмица, признание е ползувано во поголем број од предметите или процентуално: 15 % во Битола од следени 29 предмети, 25 % во Штип од следени 25 предмети и 26 % во Струмица од следени 28 предмети.



Графикон бр. 13: Пресуди врз основа на признание на вина

¹⁸ Калајџиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

¹⁹ Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н, Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2017 г.

Законот за кривична постапка предвидува дека во моментот кога обвинетиот ќе изрази волја да признае вина и ќе го признае делото кое му се става на товар, судијата или претседателот на советот кој постапува во предметот, има обврска да провери дали признанието е доброволно, дали обвинетиот е свесен за правните последици од признавањето на вината и дали е свесен за последиците кои се поврзани со имотно-правното побарување, како и трошоците на кривичната постапка. Оттука, признанието има правна сила и е легитимно доколку е дадено доброволно, свесно и со разбирање на правните последици, како и последиците поврзани со имотно-правното побарување и трошоците на кривичната постапка. Со цел да се проверат сите овие параметри кои ги поставува законот, во систематизираниот прашалник по кој се раководеа нашите набљудувачи, беа креирани прашања за да се следи токму овој дел од забрзаната постапка по признание на вина. Па така, во набљудуваните предмети, набљудувачите констатирале дека судот во 26 % од предметите каде има признание на вина не се проверени сите обележја на кривичното дело (графикон бр. 14), додека пак во 24 % од предметите не е проверена доброволноста (графикон бр. 15), а во 16 % свесноста на признанието (графикон бр. 16)



Графикон бр. 14: Проверка на сите обележја на кривичното дело

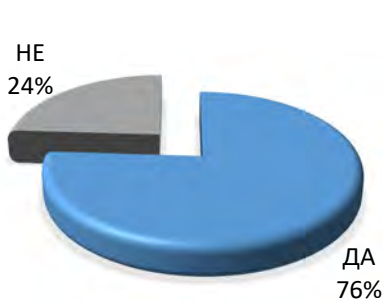


Графикон бр. 15: Проверка на доброволноста на признанието

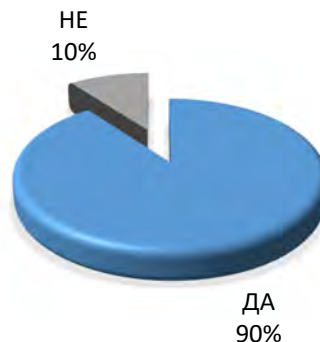


Графикон бр. 16: Проверка на свесноста на признанието

По даденото признание, под услови кои ги предвидува законот, се изведуваат само оние докази кои се однесуваат на одлуката за санкцијата, како на пример изводи од казнената евиденција на обвинетиот, документи за неговата материјална и семејна состојба, докази за неговата здравствена состојба или состојбата на членовите на неговото семејство, околности и докази кои укажуваат дека делото е извршено од небрежност и сл., а се изведуваат со единствена цел – да може судот да ја одмери висината на казната која ќе ја изрече соодветно. Податоците упатуваат дека во 76 % од предметите во кои имало признание на вина (графикон бр. 17), биле изведени докази поврзани токму со оние информации кои му се потребни на судот за да изрече праведна пресуда.



Графикон бр. 17: Изведени докази по признанието



Графикон бр. 18: Дали признанието е дадено доброволно

Признанието како институт е предвидено да биде доброволно и над обвинетиот не смее да биде употребена каква било закана, сила или друга форма на присила или пак ветување на некаква корист. И самиот закон предвидува дека од обвинет во постапката не смее да се изнудува признание или каква било друга изјава, како и тоа дека со признавањето на вина единствено се оправдува очекувањето на обвинетиот дека ќе добие помала казна. Меѓутоа, особено е важно да се истакне дека станува збор за очекување на помала казна, а не за некаков претходен договор за видот и висината на казната помеѓу обвинетиот, судот и обвинителот.²⁰

Графичкиот приказ бр. 18 го изразува токму впечатокот на набљудувачите дека признанието не е дадено доброволно во 10 % од предметите во кои е нотирана примена на овој институт. Најчестата забелешка за тоа која е причината за таквата перцепција, набљудувачите го нотирале впечатокот што го оставил судечкиот судија во предметите при комуникација со обвинетиот кој бил во фаза на признавање вина. Имено, во неколку предмети, судиите кои постапувале на обвинетиот му појасниле дека доколку признае вина ќе добие условна осуда или во случај кога на пример биле обвинети две лица во постапката, по истакнување дека само едниот би признал вина, судијата го условил признанието на едниот со признанието на другиот, односно не дозволил само еден од обвинетите да признае вина. Во контекст на овие погрешни практики на некои судови и индивидуални судии, Коалицијата „Сите за правично судење“ имаше објавено и јавна реакција и допис до претседателот на надлежниот суд, поддржана со практиката од јуриспруденцијата на ЕСЧП, особено во пресудата Нештак против Словачка²¹, каде се утврдува повреда на чл. 6 од ЕКЧП и се смета дека пресумпцијата на невиност според членот 6 е нарушена ако судска одлука или изјава на јавен службеник, односно судија во врска со лице обвинето за кривично дело изразува мислење дека тој е виновен пред тоа да биде докажано според закон. Додека, пак, во пресудата Гарицки против Полска²² судот смета дека тоа е доволно, дури и во отсуство на каков било официјален заклучок, доколку има некои размислувања кои сугерираат дека судот или службеникот го сметаат обвинетиот за виновен претставува повреда на начелото на пресумпција на невиност. Согласно член 10 став 1 од ЗКП, забрането е да се изнудува од обвинетиот или од друго лице кое учествува во постапката признание или некаква друга изјава. Признанието мора да биде израз на слободната волја на обвинетиот, и тоа има вредност само ако е дадено по правилно изложените поуки од органот што го спроведува испитувањето.²³

²⁰ Калајчиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

²¹ Пресуда бр. 65559/01 од 27.05.2007 г.

²² Пресуда бр. 14348/02 од 06.05.2007 г.

²³ Мисоски Б., Димоски Илиќ Д., Новите европски тенденции за признанието на обвинетиот во постапката за спогодување низодредбите од Законот за кривичната постапка на Република Македонија

ДОКАЗНА ПОСТАПКА

Доказната постапка претставува дел од постапката која доаѓа последователно на дадените воведни говори на странките, со кои учесниците во постапката ги поставуваат своите теории на случај, односно на одбрана, и ги поставуваат понатамошните насоки за одвивање на предметот. Иако овој дел од постапката беше воведен пред 7-8 г., со најзначајните измени во Законот за кривична постапка кој предвидува и целосна трансформација на постапката од инквизиторна во акузаторна, сè уште се забележува практиката на неконзистентна и правилна примена на овој институт.

Фазата на изведување на доказите во една постапката претставува една од клучните фази во рамки на кривичната постапка. Од причина што преку начинот на кој се одвива таа, но и од правилата за изведување на доказите, судот ја одмерува како нивната доказна вредност така и способноста на застапникот на обвинението да докаже надвор од разумно сомневање основаност на едно обвинение, а со тоа и сторувањето на некое дело.

Ако се има предвид важноста на оваа фаза од главната расправа, несомнено може да се увиди зошто и самиот Закон предвидел детали околу одвивањето на доказната постапка, редоследот на изведување докази на главната расправа, процесните гаранции за обвинетите лица во постапката итн. Во процесот на доказната постапка, судот има улога да ги контролира начинот и редоследот на испитување на сведоците и вештаците и изведувањето на доказите, притоа водејќи сметка за ефикасноста и економичноста на постапката. Овој дел од постапката овозможува и меѓусебно опонирање на доказите и можноста за приговарање на странките, како и примена на техники за испитување на сведоци и лица во постапката. Во оваа фаза најмногу доаѓа до израз умешноста на странките во постапката, како и можноста за адаптирање на нивните стратегиите за водење на постапката во интерес на страната којашто ја застапуваат – државата или граѓанинот. Во текот на одвивањето на доказната постапка, согласно последните суштински измени на Законот за кривична постапка, судот има попасивна улога, односно има улога на контролор на начинот и редоследот на испитување на сведоците и вештаците и изведувањето на доказите, притоа водејќи сметка за ефикасноста и економичноста на постапката. Судот во овој дел од постапката одлучува и по приговорите на странките, при што, според негова оценка и видување, може да забрани одредено прашање или одговор на прашање.

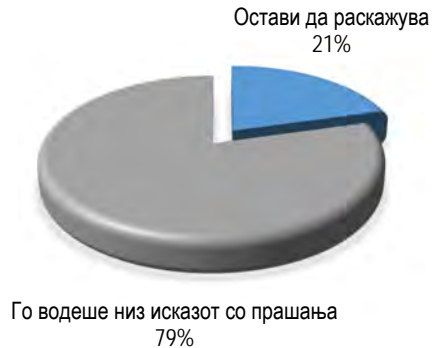
Од спроведениот мониторинг процес евидентирано е дека во најголем обем се користени материјалните докази како доказен материјал во кривичните постапки, а веднаш по нив доаѓаат исказите на сведоците и вештите лица. Меѓутоа, иако изведувањето на материјалните докази е доминантно користено доказно средство, вербалните докази, поточно сослушувањето на сведоците е она кое привлекува најголемо внимание, а особено поради примена на различните техники на испитување воведени во Законот за кривична постапка. Во процесот на предлагање и изведување на докази, Законот утврдува редослед кој дава предност на овластениот тужител (најчесто јавен обвинител, но не ретко и приватен тужител), а потоа на одбраната, односно на обвинетото лице. Но, секоја од странките во постапката има можност сама да го испланира и определи редоследот по кој би сакала да се изведуваат нејзините предложени докази, односно редослед кој смета дека е најсоодветен и е од значење за докажување на нејзината теорија на случај.

Во нашите податоци од следените расправи, наидовме само на два случаи каде има отстапка од предвидениот редослед, а тоа се однесува на промена на редоследното сослушување на сведоците поради економичност на постапката. Меѓутоа, од многу поголемо значење е, како што споменавме и претходно, начинот на кој се спроведува техниката на испитување на сведоците. Имено, директното испрашување подразбира водење на сведокот низ неговиот исказ,

па оттука се очекува и странката која го предложила сведокот да вложи напор и да ја исползува максималната доказна вредност од доказното средство преку соодветно совладаната техника на директно испрашување. Но, за жал, од обработените податоци, како и во изминатите години, се среќаваме со ситуации во кои странките го оставаат сведокот кој е повикан да раскажува што сака во врска со конкретната причина за која е повикан. Иако ова не е случај со доминантен дел од расправите во кои се испитувани сведоци, сепак како практика се појавува во процесот на испрашување и од страна на јавниот обвинител (графикон бр. 19) и од страна на бранителот на обвинетиот (графикон бр. 20), што само упатува на фактот дека сè уште се неопходни доедукации и градење на капацитетите на странките во постапката, со цел поефективно застапување на обвинението, односно на одбраната.

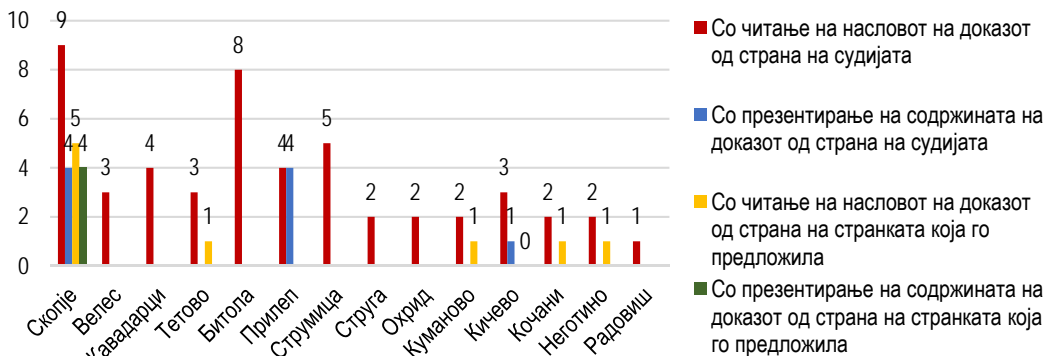


Графикон бр. 19: Начин на спроведување на испрашувањето од ЈО



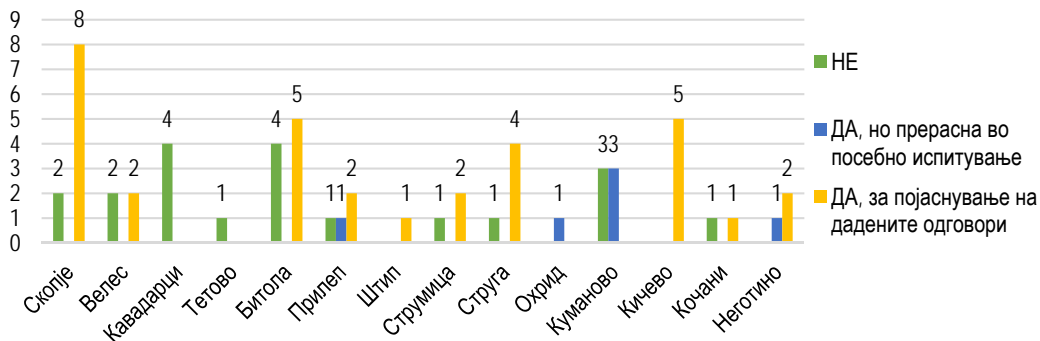
Графикон бр. 20: Начин на спроведување на испрашувањето од бранителот

Меѓутоа, покрај недоволно совладаните техники на испрашување, од страна на набљудувачите е нотирано опстојување на поранешната практика која беше правило при примената на претходниот Закон за кривична постапка. Имено, изведувањето на доказите во постапката согласно законот се врши во постапка на начин што тие се изведуваат од страна на странките на главната расправа, онака како што сметаат дека е најдобро за докажување на теоријата на случајот. Ова подразбира дека странките сами ги изведуваат доказите. Но, како што спомнавме претходно, опстојува практиката наметната од претходниот Закон, па така судовите се тие кои во доминантен дел од предметите, видно од самиот графички приказ подолу, ги изведуваат доказите и тоа најчесто со читање на насловот на доказот. Единствено во Основниот кривичен суд Скопје среќаваме разновидна практика на изведување на доказите, од која може да се увиди дека сите четири понудени опции кои ги имале набљудувачите во прашалникот ги евидентирале како случај. Поточно, покрај изведувањето со читање на доказот од страна на судијата, забележано и е презентирање на неговата содржина од страна на судот, како и идентично читање само на насловот на доказот од страна на странката којашто го предложила, а ретко, но не и воопшто, случаи каде самите странки соодветно ја презентирале содржината на понудениот доказ во процесот на неговото презентирање пред судот. Овој последен начин на презентирање на доказите е од особено значење, од причина што кога е присутна јавноста во фаза на доказната постапка, таа преку примена на овој концепт на изведување докази има можност да се запознае со нивната содржина и може да направи целосна процена за околностите кои се тврдат како од страна на обвинителството така и од страна на одбраната. Особено ако се земе предвид дека целосната транспарентност на судењата е од голема важност при остварување на правото на фер и правично судење.



Графикон бр. 21: Начин на презентирање на доказите

Законот предвидува дека по исполнување на процесните гаранции на странките за директно и вкрстено испрашување на предложените вербални докази – сведоци во постапката, судот има можност согласно чл. 383 ст.5, преку советот или судија поединец на странките, сведоците, вештаците или техничките советници да им поставуваат прашања. Но, многу често во практиката, а врз основа на пренесените стари практики од претходниот Закон, судиите често не определувајќи го соодветно својот опсег на прашања и до каде би смееле да поставуваат прашања, испитувањето го преобразуваат во сосема посебно испитување од страна на судот, иако тој процес од странките веќе завршил. Духот на процесниот закон упатува на тоа дека оваа одредба има своја оправданост само во услови на доразјаснување и појаснување на фактите кои се веќе утврдени или истакнати, а воопшто не за нови факти кои дотогаш не биле дел од испитувањето на странките.



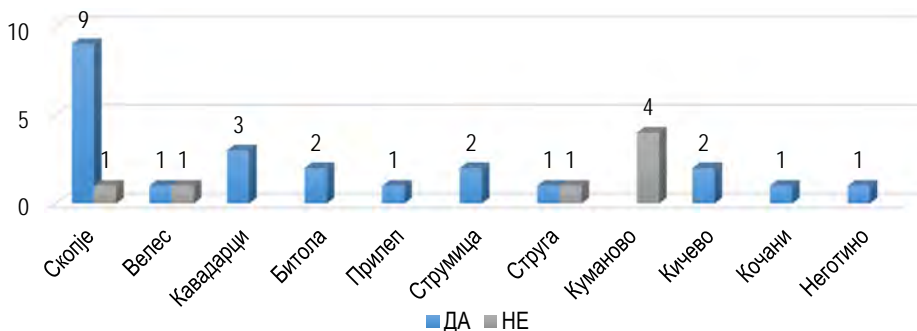
Графикон бр. 22: Начин на испитување од страна на судот

Од добиените податоци може да се види примената на оваа одредба од Законот и опстојувањето на практиките од претходниот Закон. Во графичкиот приказ бр. 22 ова прашање е анализирано преку постапувањето на судиите во сите 15 судови кои беа предмет на мониторинг, па од него може да се утврди дека во 2/3 од судовите, судиите не се користат со оваа законска можност, во уште помал дел ги користат овие овластувања со цел да се појаснат дадените одговори, како што тоа е впрочем и предвидено во самиот Закон, додека во многу мал број, во помалку од 1/3 од судовите, овластувањата се пречекорени, па испитувањето преминало во сосем посебно испрашување од страна на судот. Кога овие податоци ќе ги споредиме со минатогодишните податоци, ќе забележиме тенденција на зголемување на користење на правото судот да поставува прашања за појаснување, предвидено токму во чл. 383 ст. 5 од ЗКП. Ако овој

сооднос на користење на правото во текот на 2018 и 2019 г.²⁴ бил 56 % во насока на употреба на правото, а 44 % – не, оваа година бележиме негово зголемување за 9 %, па тој е изразен со 65 %.

Правото на приговори на странките во постапката, особено на одбраната, претставува еден од индикаторите кои упатуваат на еднаквите можности на странките во постапката, а во конкретниов случај одбраната да ги оспорува доказите против обвинетиот. Оневозможувањето на ова право е евидентирано како повреда на чл. 6 од ЕКЧП во случајот „Rachdad против Франција“.²⁵ Врз основа на ова, судот како контролор во кривичната постапка има овластување да постапува по приговори на странките, а оттука и да забрани прашања или одговори доколку оцени дека прашањата се недопуштени, претходно одговорени или нерелевантни. За овие свои одлуки судот носи процесни решенија во самите записници против кои странките немаат право на жалба. Прифаќањето на приговорите е одлука на судот која се донесува врз основа на уверувањето на судијата кој постапува и таа мора да биде јавно објавена и накратко образложена.

Од вака накратко образложените услови и околности под кои се постапува при истакнати приговори, несомнено може да се заклучи дека нотирањето на приговорите во записниците од одржаните расправи е нешто што не би смеело да се изостави. Но, во мал дел од судовите практиката покажува дека во овој репрезентативен примерок од предмети кои се избрани по случаен избор, во дел од одржаните рочишта за нив, кои се во фаза на доказна постапка, судовите ја изоставиле оваа своја обврска. Конкретно, од графичкиот приказ бр. 23 може да се увиди дека оваа практика е најзабележлива во Основниот суд во Куманово, но евидентирани се случаи и во Основниот суд во Струга, Велес, како и во Основниот кривичен суд во Скопје.



Графикон бр. 23: Евидентирање на приговори во записник

Од обработката на податоците од сите следени расправи по однос на ова прашање (графикон бр. 23), се добија статистички податоци кои упатуваат дека во 23 % од вкупниот број на следените расправи кои биле во оваа фаза на постапката, во кои се истакнати приговори од странките на постапката, тие не се евидентирани во записниците од страна на судот.

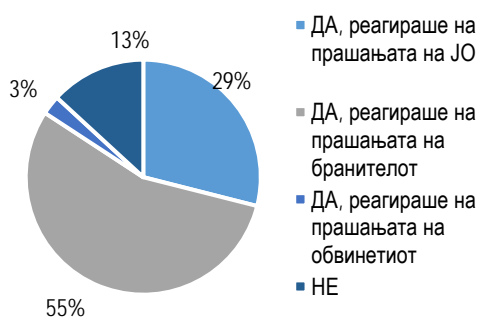
Она што особено оддава впечаток за еднаков третман на странките во постапката е начинот на кој судот пристапува и се однесува спрема нив. Интересно е ова да се разгледа низ призмата на дозволеноста на прашањата, за кои веќе спомнавме дека одлучува судот и неговото интервенирање во оваа фаза на постапката. Следниот графикон, графикон бр. 24, упатува на тоа дали судот реагираше на прашања кои биле поставени од странките во постапката, па од него може да се забележи дека во најголем дел судот увидел дека има потреба од интервенција на прашањата кои ги поставувал бранителот, и тоа во значителни 55 % од расправите. Во значително

²⁴ Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н. Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2019 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје 2019

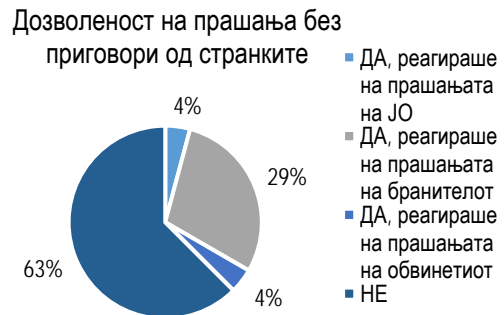
²⁵ Пресуда 71846/01 од 13.11.2003г.

помал дел имало реакции на прашањата во однос на дозволеноста на прашањата на обвинителството и во незначителен процент од 3 % на прашањата на обвинетиот.

Следниот графички приказ (графикон бр. 25) дава слика за интервенциите на судот без истакнати приговори од странките во постапката. Па така, повторно прашањата на одбраната се оние на кои судот имал највеќе забелешки, во 29 % од расправите, додека прашањата поставени од обвинителството, особено во отсуство на активно истакнат приговор од страна на одбраната, биле предмет на преиспитување, односно не биле дозволени само во 4 % од расправите. Овие податоци не треба нужно да нè водат до заклучокот дека странките, во случајов одбраната не е во состојба и не е доволно подготвена да формулира прашања, без оглед за кои техники на испрашување се работи, од едноставна причина што токму перцепциите на учесниците на работните групи зборуваат спротивно на тоа, дека и кај двете страни во постапката има простор за подобрување при примена на техниките на испрашување. Но, и следниот графички приказ (графикон бр. 26) прикажува отстапување на судот од неговите овластувања во постапката како независен арбитар и директно се вклучува во процесот на формулација на прашањата. Во овој случај гледаме дека во доминантен процент од 77 % судијата не се вклучил во формулација на прашањата, а кога тоа го правел, речиси во незначителна процент разлика, тоа го правел за одбраната – во 11 % и обвинителството – во 7 % од расправите. Во минорен процент од 5 %, а очекувано токму тука овој процент да е поголем, судот бил вклучен во формулација на прашањата кога станувало збор за обвинетиот.



Графикон бр. 24: Интервенции на судот на поставените прашања



Графикон бр. 25: Интервенции на судот без истакнати приговори



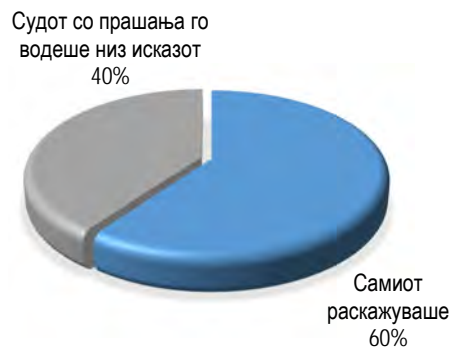
Графикон бр. 26: Интервенија на судот во формулација на прашањата

Како што и претходно беше споменато, обвинетото лице во кривичната постапка има специфична улога – како процесен субјект, но и како извор на сознанија, односно доказно средство за фактите што се утврдуваат пред кривичниот суд. Оттука се јавува и неопходноста некогаш обвинетото лице да даде свој исказ за сознанијата кои ги има во поглед на конкретната фактичка состојба поврзана со кривичното дело кое му се става на товар. Но, законот предвидува дека ова лице може да биде доказно средство само по предлог на одбраната. Тоа се случува само по предлог на неговиот бранител или на самиот обвинет, ако самиот изрази волја да даде исказ на главната расправа. За разлика од останатите докази кои може да ги предложи одбраната до првото рочиште од расправата, во листата на докази која ја предлага, овој предлог за испитување на обвинетиот може да се даде и во текот на главната расправа до завршување на доказната постапка, нешто што претставува усогласеност со остварувањето на правото на одбрана на обвинетиот.

Врз основа на прибраните и обработени податоци подолу, во графиконот бр. 27 гледаме дека обвинетиот, во 66 % од случаите, бил испитуван на предлог на одбраната, односно решил да ја искористи можноста и да ги изнесе своите сознанија во поглед на конкретниот случај. Меѓутоа, она што е посебно специфично во поглед на вклучувањето на обвинетиот како доказно средство во постапката е можноста тој да биде сослушан и кога нема свој бранител во постапката. Законот предвидува дека во случај кога обвинетиот во текот на главната расправа нема бранител, не постојат услови за негово директно испитување во вистинска смисла, туку тој процес се спроведува така што обвинетиот го дава својот исказ сам, без да биде прашуван од судот или од некој друг учесник во постапката. На ова се разбира се надоврзува можноста и другата странка во постапката да го испрашува вкрстено, а на крај и судот доколку има потреба од разјаснување на некој факт. Но, кај нас е евидентирана практика (графикон бр. 28) кога лице кое нема бранител во постапката, а дава свој исказ, судот е оној кој во 40 % од следените расправи го водела лицето низ неговиот исказ. Но, ова претставува практика која е неопходно што поскоро да се напушти од причина што непочитувањето на правата на обвинетиот или пак неговото испитување се изведува спротивно на одредбите на процесниот закон, има можност да го претвори неговиот исказ во незаконит доказ, кој понатаму нема да може да се користи во постапката.



Графикон бр. 27: Испитување на обвинет на предлог на одбраната



Графикон бр. 28: Начин на давање исказ на обвинет кој нема бранител

Во Законот за кривична постапка е уреден начинот на регистрирање на главната расправа. Предвидено е расправата да биде снимена тонски или визуелно-тонски, а на самиот почетокот на расправата, претседателот на советот ги известува присутните странки и другите учесници во постапката за тоа дека расправата се снима и дека снимката претставува тонски или визуелно-тонски запис од одржаната расправа. Преку тонското или визуелно-тонското снимање на главната

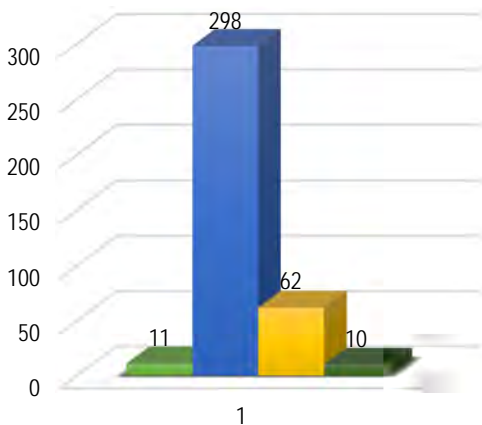
расправа се овозможува целосно и автентично евидентирање на сè што се одвивало во текот на главната расправа. На овој начин се оневозможува да биде направен каков било пропуст при внесувањето на содржината во записникот за главната расправа, што од своја страна претставува гаранција за неговата веродостојност и реален приказ на она што се случува на главната расправа.²⁶

Оваа проблематика е дел од методологијата на организацијата со години наназад, поточно од воведување на можноста за визуелно и тонско снимање на расправата, па наваму. И секоја година констатациите одат во насока дека судот не вложува напор во доволна мера за да ја коригира својата практика на диктирање на она што е изнесено на главната расправа, во записник, а уште помалку, пак, расправите да ги евидентира визуелно или тонски. За волја на вистината, можноста за аудио-визуелно снимање на расправите е навистина ограничена и е во зависност од ресурсите со кои располага основниот суд, па во овој момент, тоа се спроведува само во Основниот кривичен суд во Скопје, како што може да се забележи и од графикон бр. 28. Во останатите судови се провлекува практиката на диктирање на судијата во записник за она што го кажале како изјава странките или сведоците и во многу мал дел е оставен простор странките сами и директно во записник да ги истакнат своите наводи.

Кога ќе се споредат податоците од оваа година со оние во претходните, неопходно е да се напомене дека оваа година е година со значително помалку аудио-визуелно снимени расправи од претходната, но овој факт се должи во голема мера на тоа што изминатата година тематското подрачје на следените расправи беше од областа на организираниот криминал и корупција, па без оглед дали тие се одвивале во Основниот кривичен суд, каде има услови за снимање, или во некој од останатите судови, снимањето било директно поврзано со комплексноста на предметите и настојувањето да се одржува практиката на снимање предмети од оваа област. Оваа година, процентот на снимените расправи е само 4, и како што напоменавме, тие се евидентирани исклучиво во Основниот кривичен суд во Скопје. Но, не помалку загрижувачка е и практиката на големиот број на расправи кои се евидентираат преку диктирање од страна на претседателот на советот на записник што во голема мера влијае на непосредноста на исказите кои се внесуваат во записниците.

²⁶ Калаџиџев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

Начин на регистрирање на главна расправа



- Текот на расправата се снима (аудио-видео)
- За текот на расправата се води записник преку диктирање од страна на судијата
- За текот на расправата се води записник преку директно внесување
- Друго

Графикон бр. 29: Начин на регистрирање на главната расправа



- Текот на расправата се снима (аудио-видео)
- За текот на расправата се води записник преку диктирање од страна на судијата
- За текот на расправата се води записник преку директно внесување

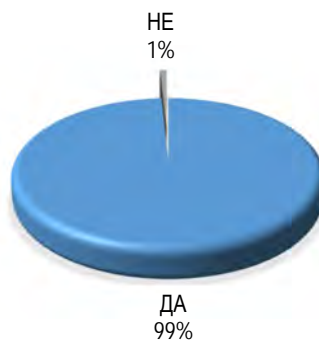
Графикон бр. 30: Начин на регистрирање на главната расправа по судови

Графичкиот приказ бр. 29 упатува токму на оваа широко распространета негативна практика на основните судови внесување на изјави на сведоци и наводи на странки преку диктирање од страна на судот. При вака анализирани податоци може да се види дека во 75 % од мониторираните рочишта, судот бил оној преку кого е внесувана содржината во записниците, а со тоа и директно го намалил процентот на непосредно евидентирање на искази во записник. На овој начин се ускратува целосното и автентично евидентирање на сето она што се случувало во текот на главната расправа и се овозможуваат потенцијални пропусти при внесувањето на содржината во записникот и се става под ризик веродостојноста на исказите, како и реалниот приказ на она што се случувало на главната расправа.

ПРАВО НА ЈАВНО СУДЕЊЕ

Правото на јавно судење е составен дел од правото на фер судење и меѓународно прифатените стандарди за фер и правичен процес, право кое овозможува јавен надзор над работата на судот со цел да се минимизира арбитрарноста во постапувањето на судот, како и да ја зголеми јавната доверба во судовите. Одамна е познато дека впечатоците на јавноста, но и на самите учесници за тоа дали одреден процес е фер и правичен е токму преку оценувањето на начинот на кој учесниците во постапката се третирани од страна на судот, па така, јавноста на постапките фактички овозможува соодветна примена на сите останати стандарди содржани во членот 6 од ЕКЧП.

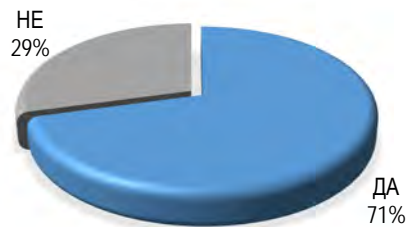
Во насока на тоа, и оваа година може да се констатира дека судењата главно биле јавни, а јавноста била исклучена само во три случаи, додека во останатите, расправите биле јавни без да постојат какви било пречки за претставниците на медиуми или општата јавност доколку имаат интерес да присуствуваат (графикон бр. 31).



Графикон бр. 31: Дали судењето било јавно

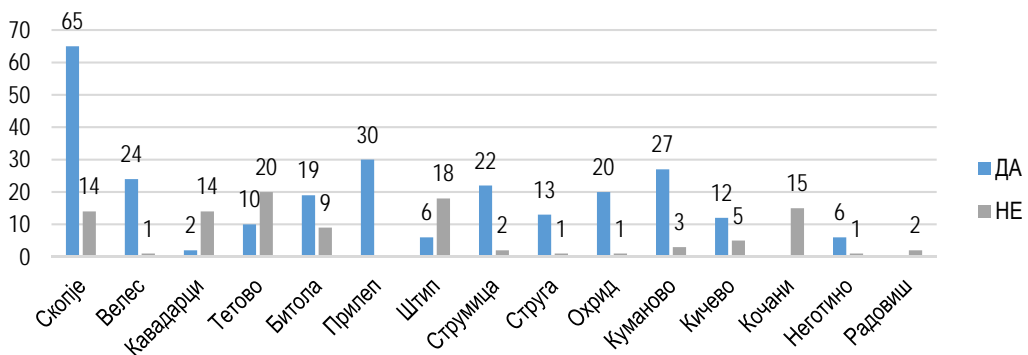
Во сите три случаи каде е исклучена јавноста се донесени решенија за тоа, а тие се јавно објавени и образложени, па согласно тоа во два од овие случаи исклучувањето на јавноста е поради заштита на приватниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, додека во еден случај тоа е поради заштита на интересите на малолетно лице. Она што е интересно е што во ниту еден од овие три случаи судот не дозволил присуство на стручна јавност согласно член 355, став 2 од ЗКП, што е сосема спротивна ситуација од останатите, тематски типови на мониторинг, каде и во набљудувањето на постапки за семејно насилство, како и на постапки поврзани со организиран криминал и корупција, судовите дозволуваа присуство на набљудувачите како стручна јавност на расправите, на кои јавноста беше исклучена, со цел да се овозможи соодветно прибирање на податоци, но и да се осигури правичноста на постапката дури и кога таа се одвива зад затворени врати. Поради тоа, неопходно е да се направат дополнителни напори како би се зголемила довербата на судиите во невладините организации, а тие би се запознале со методологијата на мониторинг, целите поради кои се прибираат податоците и начините на кои се обработуваат, со цел да се овозможи присуство на стручна јавност дури и на рочиштата каде јавноста е исклучена. Ова е од особено значење во случаите кога се вклучени малолетници, независно дали се јавуваат како жртви или како обвинети, па поради недовербата на судиите да дозволат присуство на стручна јавност на овие расправи, не постојат апсолутно никакви податоци кои се однесуваат на степенот на почитување на меѓународните стандарди за фер и правично судење, ниту пак одредбите од ЗКП и од Законот за правда за децата, кои се однесуваат на кривичните постапки во кои се инволвирани малолетници.

Со цел да се овозможи јавност на постапките, неопходно е претставниците на јавноста да можат да ги добијат сите потребни податоци за едно судење во контекст на местото и времето на одржување на расправата, кое треба да биде лесно достапно за јавноста како би можело да се смета дека се задоволени критериумите на јавност. Во насока на тоа, за жал и оваа година се забележува исклучително висок процент на необјавени податоци (29 %) за времето и местото на одржување на судењата во самата судска зграда, што во јавноста може да остави впечаток за неорганизираност и несериозност во постапувањето на судот, особено во поглед на менаџирање на текот на постапката, или уште полошо, впечаток дека на овој начин судот се обидува да му наметне на судењето низок профил и со тоа да биде под радарот на јавноста (графикон бр. 32). Поради тоа, од особено значење е судовите да направат обиди за да овозможат детално, целосно и навремено запознавање на јавноста со времето и местото на одржување на повеќето судења.



Графикон бр. 32: Транспарентно објавени податоци за место и време на одржување на рочиштата

Оваа статистика е десегрегирана по градови, од каде може да се забележи дека постапувањето на судовите во поглед на јавното објавување на информации за местото и времето на одржување на судењата е навистина различно. Така, може да се забележи дека одредени основни судови, како ОС Велес, ОС Прилеп, ОС Струмица, ОС Охрид и ОС Куманово, практично секогаш навремено ги објавуваат податоците за местото и времето на одржување на судењата, додека пак во одредени судови, како што е ОС Кавадарци, ОС Кочани, ОС Тетово и ОС Штип, објавувањето на ваквите податоци се прави навистина ретко, а во некои од овие судови тоа не се прави воопшто (графикон бр. 33). Во дел од судовите, како ОКС Скопје, ОС Битола и ОС Кичево, постои мешан пристап, па така овие податоци се објавени за поголемиот дел од судењата, но не и за сите.



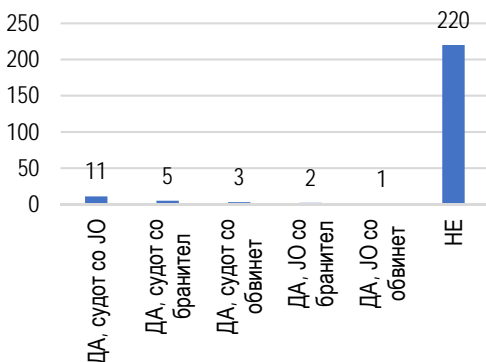
Графикон бр. 33: Транспарентно објавени податоци за место и време на одржување на рочиштата по судови

Ваквата состојба укажува на потребата од инвестирање во техничка опрема и човечки ресурси во речиси сите судови, како би се овозможило соодветно информирање на јавноста за сите тековни судења, јавно објавување на местото и времето на одржување на рочиштата со цел да се овозможи непречено присуство на јавноста во судниците, но и да се овозможи навремено и јавно објавување на судските одлуки.

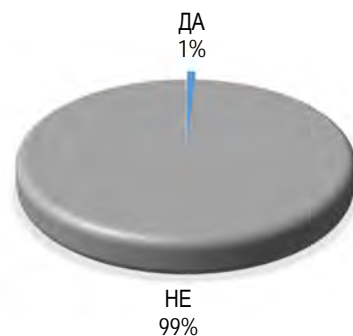
НАЧЕЛО НА НЕПРИСТРАСНОСТ И ПРЕСУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ

Согласно членот 6 од ЕКЧП, секое лице има право да биде судено од страна на независен и непристрасен трибунал. Независноста на судот се одредува согласно неговата законска поставеност и ограничувања на останатите државни органи да можат да влијаат врз одлучувањето на судот, додека пак непристрасноста на судот се однесува на отсуство на пристрасност или на какви било други предрасуди што можат да бидат тестирани и утврдени на неколку начини.²⁷ Еден од поочигледните начини за тестирање на непристрасноста на судот е преку самата субјективна перцепција на учесниците во постапката, што наједноставно може да се измери преку бројот на поднесени барања за изземање на судија или судија поротник во набљудуваните постапки.

Оваа година се бележи намалување на барањата за изземање, па така тие се поднесени во само два од набљудуваните случаи, но и во двата случаи станува збор за барање за изземање согласно членот 35 од ЗКП, односно барања поднесени од самите странки по започнување на главната расправа поради појавување на околности согласно кои странката повеќе немала доверба во објективноста на судот. Иако станува збор само за два предмети, што претставува и одредено намалување на детектираните барања за изземање, сепак мора да се има предвид дека која било од странките која има сомневање за пристрасност на судот, мора да има докази со кои би го поткрепила ваквото тврдење, што во практика е исклучително тешко за докажување, особено доколку се земе предвид дека расправите многу ретко се снимаат онака како што е предвидено во самиот ЗКП. Во таа насока, отсуството на барања за изземање не може да се толкува во насока дека странките имаат доверба во непристрасноста на судот, туку дека барањата за изземање се поднесуваат само во ретки случаи кога странките имаат верба дека имаат доволно докази со кои би го докажале пристрасното постапување на судот. Од друга страна, согласно објективните критериуми за оцена, Коалицијата користи низа индикатори преку кои ја оценува непристрасноста на судиите, првенствено оценувајќи ги нивното поведење и односот кон сите учесници во постапката и лоцирање на определени разлики во третманот кој го добиваат странките. Во таа насока, интересен е податокот дека во 22 случаи била забележана несоодветна комуникација помеѓу некои од учесниците во постапката, со тоа што 19 од овие 22 случаи се однесуваат на недолично комуницирање на судот со некоја од странките (графикон бр. 34).



Графикон бр. 34: Евидентирана ex-parte комуникација



Графикон бр. 35: Заплашување на странките од страна на судот

²⁷ Кипријану против Кипар (Kyprianou v. Cyprus), бр. 73797/01, достапен на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-71671%22%5D%7D>

Првенствено мора да се напомене дека иако ваквиот тип на комуникација се среќава ретко, но за жал е во постојан пораст што неминовно укажува на потреба за спроведување на дополнителни обуки за субјектите во кривичната постапка, а особено на судиите со цел да се унапреди состојбата во поглед на впечатокот што го оставаат судиите со третманот на странките во постапката. Дотолку повеќе што најголемиот дел од ваквата несоодветна комуникација е токму помеѓу судијата и некој од учесниците во постапката, и тоа најмногу со јавниот обвинител, а потоа и со бранителот и обвинетиот. Притоа, битно е да се напомене дека во ваквиот тип на комуникација има разлики во зависност од тоа дали е со јавниот обвинител, во тој случај без исклучок е комуникација со која судијата остава впечаток на блискост со јавниот обвинител, така што на јавните обвинители често им е дозволено да влегуваат и излегуваат од судниците од службените влезови, да доцнат на судењата, да влезат во судницата пред да бидат повикани обвинетиот и неговиот бранител, па дури и судијата да му се јавува на телефон на обвинителот за да му каже дали да дојде на судењето или не. Секако, голем дел од ваквата комуникација не е индикативна за нарушување на пресумпцијата на невиност, но имајќи предвид дека одбраната никогаш не е третирана на овој начин, не можеме да не констатираме дека обвинителите, макар во мала мера, се попривилегирани од бранителите и обвинетите. Спротивно на ова, несоодветната комуникација на судот со бранителот или обвинетиот најчесто се одвива со поостар тон и често има за цел да остави впечаток на строгост и нетолерантност на судот кон практично идентичните работи за кои се толерира обвинителот, како што се отсуства од расправите, необезбедување на сведоци и сл.

Во таа насока, повторно се детектирани мал број постапки во кои судијата се однесувал со заплашување кон странките, односно излегол надвор од своите законски овластувања и на некој начин ја злоупотребил својата позиција со цел да наметне определен став кај некоја од странките (графикон бр. 35). Иако станува збор за мал број на предмети во кои е нотирано вакво однесување, сепак се забележува некаков континуитет во детектирањето на вакви случаи на годишно ниво, па може да се заклучи дека, во практика, одредени судии имаат тенденција да се однесуваат строго кон обвинетите, а поблаго кон јавните обвинители.

ПРЕСУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ

Тесно поврзана со непристрасноста на судот во кривичните постапки е пресумпцијата на невиност на обвинетото лице која со себе повлекува дополнителни гаранции, односно ги надградува стандардите за фер и правично судење поставени со непристрасноста и независноста на судот. Согласно членот 13 од Уставот на Р. Северна Македонија, начелото на пресумпција на невиност значи дека никој не може да се смета дека е виновен сè додека тоа не биде докажано со правосилна судска пресуда. Освен што ова начело е предвидено во највисокиот правен акт на нашата држава, тоа е предвидено и во членот 6 од ЕКЧП, како и членот 5 од ЗКП, со што фактички се истакнува значењето кое го има пресумпцијата на невиност во поглед на почитувањето на човековите права. Во практика, пресумпцијата на невиност значи дека судот не смее да оддава впечаток дека исходот на постапката е веќе познат; обвинителството мора да докаже дека обвинетиот е виновен надвор од секое разумно сомневање, начинот на кој обвинетиот е третиран во текот на постапката не смее да укажува дека обвинетиот е виновен, медиумите треба да бидат внимателни во своето известување за да не ја нарушат правичноста на постапката и пресумпцијата на невиност, а државните органи треба да се воздржат од давање изјави со кои би се укажувало на исходот на постапката. Со други зборови, товарот на докажување вина е на страна на обвинителството, а секој сомнеж оди во полза на обвинетото лице.²⁸

Од годинешните прибрани податоци, може да се забележи благ пораст на прекршувањата на пресумпцијата на невиност, па така тие се нотирани во 5 % од предметите опфатени со овој мониторинг, што иако само по себе не може да биде земено како индикатор за генералната состојба, особено доколку се земе предвид дека примерокот на анализирани предмети не е репрезентативен, сепак ваквиот тренд на пораст на прекршувањата на пресумпцијата на невиност мора да биде соодветно адресиран (графикон бр. 36).



Графикон бр. 36: Повреда на пресумпцијата на невиност



Графикон бр. 37: Судот оддава впечаток за пристрасно постапување

Тука е битно да се напомене дека најголемиот број детектирани прекршувања на пресумпцијата на невиност биле настанати како последица на прилично експлицитни изјави на судијата, па така од 11 прекршувања на пресумпцијата на невиност во 5 од нив станувало збор за притисок од страна на судот кон обвинетите да биде дадено признание на вина. Во сите овие случаи, судијата пред почетокот на рочиштето се обраќал до обвинетиот да му посочи дека доколку признае вина ќе добие помала казна, што јасно укажува на фактот дека судијата веќе донел одлука во однос на вината на обвинетиот уште пред да биде донесена конечната одлука, а

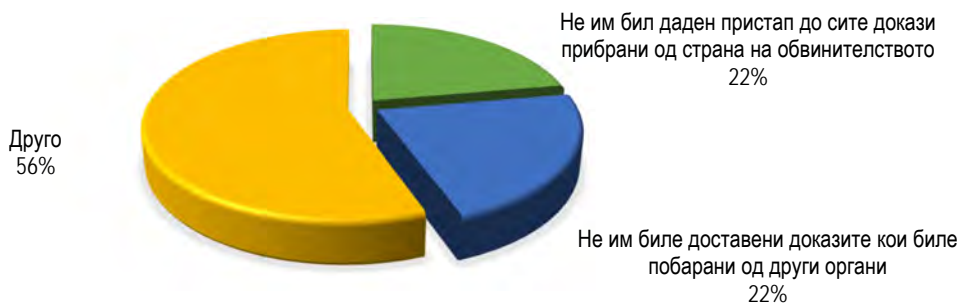
²⁸ Барбера, Месере и Хабардо против Шпанија (Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain), бр. 10590/83, достапен на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57429%22%5D%7D>

единственото прашање кое треба да се одговори е висината на санкцијата. Тесно поврзани со признанието на вина се уште два случаи каде јавниот обвинител и судијата очекувале да има признание на вина од обвинетиот бидејќи „случајот бил јасен“, па поради тоа воопшто не биле направени подготовки за судењата. Во обата случаи не биле повикани сведоците кои биле предложени со обвинението, па откако на самото рочиште обвинетиот се изјаснил за невин, судот и јавниот обвинител почнале да прават обиди за да ги обезбедат сведоците, а притоа рочиштата не биле одложени, туку сите учесници чекале да дојдат сведоците. Дополнително, детектиран е еден случај каде пред почетокот на самото рочиште судијата инсистирал на помирување, притоа изнесувајќи веќе оформено мислење за вината на обвинетиот, но и за побарувањето на оштетениот, како и три случаи каде судијата неумесно коментирал како обвинетиот да е веќе осуден и неговата вина да е правосилно утврдена, а во еден од овие случаи судот дури се повикувал и на докази кои сè уште не биле изведени. Согласно податоците од графиконот бр. 37, можеме да забележиме дека оваа година сите поведенија на судот со кои се оддавал впечаток за пристрасно постапување биле во насока на прекршување на пресумпцијата на невиност.

ПРАВО НА ОДБРАНА

Кога станува збор за правото на одбрана, членот 6 од ЕКЧП нуди неисцрпен список на минимални права за секое обвинето лице, а листата ги вклучува, но не е ограничена на правото на лицето да биде веднаш детално известно на јазик кој го разбира за природата и основите на обвинението; да има доволно време и адекватни услови за подготовка на одбраната; да има право да се брани сам или со бранител по свој избор или, доколку не располага со средства за бранител, да добие бранител по службена должност; да ги сослуша сведоците и да добие преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот. Ваквата поставеност на минималните гаранции говори во насока дека тие се однесуваат главно на два аспекти на одбраната, постоење на адекватни простории за подготовка на одбраната и непречена комуникација на обвинетиот со неговиот бранител, како и постоење на соодветно долг рок за подготовка на одбраната.²⁹ Во таа насока, во овој дел од анализата е обрнато посебно внимание на сите реакции и произнесувања од страна на одбраната на самите рочишта за главна расправа, а се однесуваат на тешкотиите кои ги имала одбраната во претходните фази на постапката, односно на подготовката на својата теорија на случај.

Согласно чл. 70 од ЗКП, едно од основните права на обвинетиот во постапката е да има доволно време и можности за подготовка на својата одбрана, како и да комуницира со својот бранител независно дали на обвинетиот му е определена мерка притвор (во тој случај на бранителот и обвинетиот треба да им биде овозможена непречена комуникација како би можеле да ја подготват одбраната и својата теорија на случај). Ова право на комуникација и подготовка на одбрана особено треба да се земе предвид низ призмата на правото на правично судење, бидејќи секое лице обвинето за кривично дело има право на јавно судење во контрадикторна постапка пред независен и непристрасен суд, да предлага и изведува докази во своја одбрана, како и да ги оспорува доказите на спротивната страна. Исто така, како би било целосно загарантирано правото на правично судење, особено судот треба да внимава на почитувањето на начелото „на еднаквост на оружјата“ на двете странки во постапката.



Графикон бр. 38: Реакции на одбраната

Од добиените податоци може да се заклучи дека и оваа година, со исклучок на 2018 г. кога имаше нагло покачување на овие реакции, се бележи константен тренд на реакции од страна на одбраната, или поточно во 9 случаи оваа година одбраната реагирала на различни околности кои се однесуваат на немање адекватни услови за подготовка на одбраната (графикон бр. 38). Од дадените реакции, одбраната подеднакво во 22 % од случаите реагирала на тоа дека не им бил

²⁹ Грегачевиќ против Хрватска, бр. 58331/09, достапен на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-112090%22%7D>

даден пристап до сите докази кои ги прибрало обвинителството, но и дека не им биле доставени доказите кои биле побарани од други органи.

Ваквото постапување, првенствено од страна на јавното обвинителство кое дури и по завршување на истрагата одбива да ги даде на одбраната сите докази кои се прибрани за време на истражната постапка, е сериозно загрижувачко, особено зашто се забележува секоја година во речиси идентична застапеност кај сите набљудувани предмети, но и затоа што директно влијае на прекршување на членот 6 од ЕКЧП, а со тоа и на целокупната правичност на постапката, а дополнително што не постојат никакви разумни и рационални оправдувања за ваквото постапување од страна на обвинителството. Во таа насока, може да се констатира дека е особено проблематичен фактот што во практиката сè уште постои навика за ограничување на пристапот до доказите, поточно рестриктивно толкување на законските одредби, така што се оневозможува препис или копија од сите докази и документи во предметот, односно се дозволува само увид во доказниот материјал и тоа или во просториите на обвинителството или во просториите на судот. Од друга страна, постои став од страна на обвинителите, но и од судот дека на бранителите и на обвинетите може да им биде дозволен увид само во оној дел од доказите за кои обвинителот или судот сметаат дека го засегаат обвинетиот, односно да биде оневозможен увид во сите докази прибрани од страна на обвинителството, што го зголемува ризикот од несовесно работење на обвинителите, па дури и целосна злоупотреба на нивните овластувања и прикривање на докази.

Од прибраните податоци може да се забележи дека постојат сериозни ограничувања одбраната да може да спроведува своја паралелна истрага со онаа на обвинителството, да прибира докази, како и искази од сведоци кои можат да бидат предложени на главната расправа. Во таа насока, во значителен дел од овие предмети каде постоеле ограничувања на подготовката на одбраната, може да се забележи дека тие се должат на непознавање на обврските кои државните органи, јавни или приватни правни и физички лица ги имаат, како и правата кои ѝ припаѓаат на одбраната согласно ЗКП. Во оваа насока е неопходно да се направат напори и за зајакнување на контролната улога што ја има судот во ваквите случаи, како и унапредување на капацитетите на сите органи кои можат да поседуваат докази од значење за една кривична постапка, со цел да се овозможи нивно непречено доставување до инволвираните лица во судските процеси.

Сепак, оваа година може да се забележи пораст на другите причини кои послужиле како повод за реакција на одбраната во поглед на правото на ефективна одбрана. Овие причини обично се нетипични за вакви реакции од страна на одбраната, па поради тоа тие не можат соодветно да бидат категоризирани, што значи дека може да настапи одредена ситуација која засега во повеќе права истовремено или е некомпатибилна со неколку стандарди. Како позначајни реакции на одбраната се издвојуваат во два случаи кога судот прифатил предложени докази од страна на јавниот обвинител на самата главна расправа, како и испитување на сведоци кои претходно не биле предложени за испитување на расправата, ниту пак одбраната ги добила транскриптите од нивното испитување во фаза на истрага. Во овие два случаи не само што судот, спротивно на ЗКП, ги прифатил предлозите на ЈО за испитување на вака предложените сведоци, туку и не вложил напори да обезбеди соодветно време и простории за одбраната да може да го подготви вкрстеното испитување на сведоците. Иако станува збор само за два случаи, ваквото постапување е целосно неприфатливо бидејќи токму ваквите постапувања од страна на судот оставаат впечаток за партнерски и привилегиран однос спрема јавните обвинители во чиј интерес судот би се осмелил да ги заобиколи, па дури и целосно да ги прекрши правилата на кривичната постапка. Останатите реакции на одбраната се должат на немањето доволно време од моментот откако се запознале со обвинението до насрочувањето на првото рочиште, или пак од моментот откако ги добиле доказите од обвинителството или останатите органи за да можат да ја подготват својата одбрана.

Останатите поголеми отстапувања во поглед на правото на одбраната можеме да ги лоцираме во недоволното време за подготовка на одбраната, како и за рестрикциите во комуникацијата на бранителот со обвинетиот кој се наоѓа во притвор. Во оваа насока, мораме да потенцираме дека станува збор за досега највисок процент на реакции на одбраната во поглед на недоволното време за комуникација, како и рестрикциите во комуникацијата поради тоа што обвинетиот се наоѓал во притвор. Така, во 8 % од сите случаи одбраната реагирала дека постоеле рестрикции во комуникацијата додека обвинетиот бил во притвор, а во определени случаи ваквата комуникација била целосно оневозможена (графикон бр. 39).



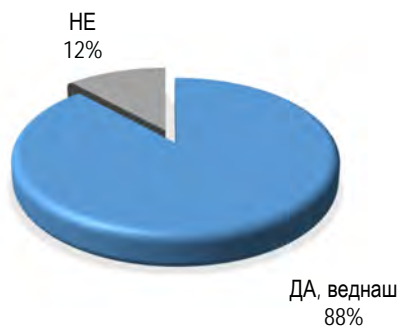
Графикон бр. 39: Поплаки од одбраната за рестрикции во комуникација со обвинетиот во притвор

Ваквиот пораст на рестрикцијата на комуникацијата со обвинетите кои се наоѓаат во притвор во голема мера се должи на нејасните протоколи за заштита од Ковид-19, како и различните и рестриktivни толкувања на ваквите правила, без да се има предвид нивниот подалекусежен ефект. Од друга страна, во оваа насока забележани се и реакции кои се однесуваат на поведението на самиот бранител, поточно во два случаи обвинетите реагирале дека не биле воопшто посетени од страна на бранителот назначен по службена должност, или пак од страна на бранителот не биле направени обиди за комуникација со обвинетите лица.

ПРАВО НА ПРЕВОД

Еден од компонентите на правичната постапка е правото на превод на јазик разбирлив за обвинетиот, па така, согласно членот 6 од ЕКЧП, секое обвинето лице треба веднаш на јазик разбирлив за него, детално да биде известно за обвинението кое е поведено против него. Иако во овој член не се детално наведени сите документи, како и сите ситуации во кои лицето има право на преведувач, според практиката на ЕСЧП, надлежните органи се должни да обезбедат превод на секое лице веднаш кога ќе се појават причини поради кои е јасно дека обвинетиот нема доволно познавање на јазикот за да може ефикасно и ефективно да ја пружи својата одбрана.³⁰

Согласно членот 9 од ЗКП, учесниците во кривичната постапка кои зборуваат на службен јазик различен од македонскиот имаат право да го користат тој јазик, а сите учесници во постапката имаат право на бесплатна помош од преведувач или толкувач ако не го разбираат јазикот на кој се води постапката, додека органот што ја води истата постапка е должен да обезбеди устен и пишан превод од страна на овластен судски преведувач. Од податоците добиени од мониторингот, можеме да забележиме дека во најголем број од случаите ниту обвинетите, ниту пак останатите учесници во постапката не го користеле ова право, што значи дека станувало збор за лица кои соодветно го владеат македонскиот јазик. Сепак, од добиените податоци, во 2 од 17 предмети, или во 12 % од случаите каде било детектирано дека обвинетиот не го разбира македонскиот јазик доволно за да може да пружи ефективна одбрана, не му бил доделен преведувач (графикон бр. 40).



Графикон бр. 40: Процент на (не)доделен преведувач

Иако станува збор за мал број на предмети каде е направена ваква повреда, сепак тоа не може да биде прифатливо, особено доколку се земе предвид дека станува збор за право кое е предвидено во процесниот закон, Уставот, како и во повеќе меѓународни документи кои се ратификувани во домашното право. Дотолку повеќе што прекршувањето на одредбите за правото на преведувач и обезбедување на квалитетен превод директно влијаат врз способноста на обвинетото лице да ја подготви и презентира својата одбрана, што значи дека во овие случаи е многу веројатно дека постои прекршување на целокупната правичност на постапката. Особено е интересно што во едниот од овие два случаи судијата бил тој кој го вршел преводот, што е загрижувачки имајќи предвид дека ЗКП јасно предвидува преводот да го врши овластен судски преведувач, како и поради тоа што укажува на фактот дека судијата извршувал двојна функција за време на судењето – онаа на судија и онаа на преведувач и толкувач, од што може да се поведат прашања за концентрацијата на судијата што можел да ја има на ова судење во контекст

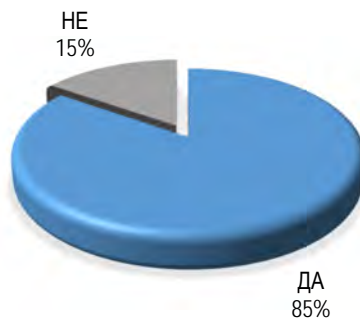
³⁰ Брозицек против Италија (Brozicek v. Italy), бр. 10964/84, достапен на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57612%22%7D>

на функциите кои ги извршувал. Конечно, усното преведување од страна на судијата на самата расправа укажува на фактот дека на обвинетото лице во конкретниот случај не му бил овозможен превод на пишаниот материјал, пред сè на акти, а потоа и на докази. Поради сево ова, може да се заклучи дека навидум добрата намера на судијата да се заштеди на ресурси и време, всушност придонела кон речиси целосно непочитување на правото на преведувач, а воедно ја загрозило и целокупната правичност на постапката.

ПРЕСУДА И КАЗНЕНА ПОЛИТИКА

Пресудата е одлуката со која судот одлучува за кривично-правниот настан, при што мора да одговори на прашањата дали е сторено кривично дело, кое кривично дело е сторено, дали обвинетото лице е сторител на делото, дали обвинетиот е кривично одговорен за стореното дело, која санкција би била најсоодветна доколку се одговори позитивно на претходните прашања, како и на останатите прашања кои можат да произлезат од постапката.³¹ Согласно членот 6 од ЕКЧП, јавното објавување на пресудата и правото на јавно судење се две различни права, што значи дека фактот што едното од овие права не е повредено, не значи само по себе дека не може да настане повреда на другото право. Со други зборови, јавното објавување на пресудата не може да биде само по себе компензација за повреда на правото на јавно судење, а јавното објавување на пресудата не може да се смета дека е непотребно поради тоа што процесот бил јавен.³² Сепак, ЕСЧП нема заземено единствен став во однос на тоа што значи јавно објавување на пресудата, па така при одлучувањето се води првенствено од начинот на кој тоа е предвидено во домашното право.³³ Така, согласно членот 405 од ЗКП, во домашните судови објавувањето на пресудата се врши преку јавно читање на изреката од пресудата и кратко соопштување на причините поради кои е донесена. Објавувањето се врши јавно, независно дали странките во постапката се присутни при јавното објавување на пресудата, а доколку јавноста била исклучена од главната расправа, судот може да одлучи да ја исклучи јавноста во дел од објавувањето на причините за пресудата. Ваквото објавување судот е должен да го изврши веднаш по завршување на главната расправа, или да закаже посебно рочиште за објава на пресудата во рок од три дена доколку не е во можност веднаш да одлучи за тоа.

Од обработените податоци од мониторингот, оваа година се забележува значително подобрување во поглед на јавното објавување на пресудите, па така 85 % од пресудите биле јавно објавени, што е особено охрабрувачки имајќи ја предвид високата стапка на необјавени пресуди од 50 % во 2017 и 56 % во 2018 година (графикон бр. 41). Со задоволство можеме да констатираме дека оваа година не само што се бележи запирање на трендот на зголемување на необјавени пресуди, туку и дека е значително подобрен.



Графикон бр. 41: Процент на јавно (не)објавени пресуди

³¹ Калајџиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 година, стр. 814

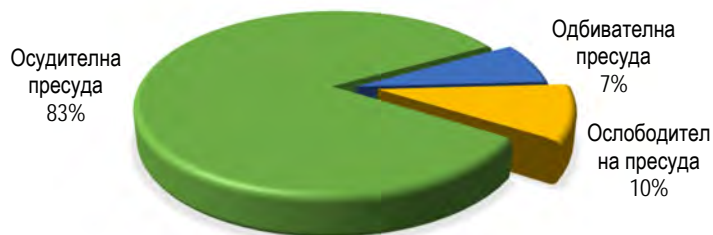
³² Артемов против Русија (Artemov v. Russia), бр. 14945/03, достапна на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-142075%22%5D%7D>

³³ Кемпбел и Фел против Обединетото Кралство (Campbell and Fell v. the United Kingdom), бр. 7878/77, достапна на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57456%22%5D%7D>

Сепак, и годинава се забележуваат 7 пресуди кои не биле јавно објавени, или 15 % од вкупниот број на донесени пресуди, што сепак укажува на потребата од зајакнување на свесноста на домашните судови во поглед на јавноста на нивната функција и работење, како и на значењето на транспарентното и јавно постапување на судовите во секој сегмент од постапката за унапредување на довербата на граѓаните во судовите.

Од донесените и јавно објавени пресуди со чие изрекување набљудувачите биле во можност да се запознаат, најголемиот дел се осудителни пресуди, и тоа 83 %, додека 10 % од пресудите биле ослободителни, а 7 % одбивателни пресуди (графикон бр. 42). Веднаш воочливо е зголемувањето на одбивателните, а особено зголемувањето на ослободителните пресуди, кои во досегашниот мониторинг на годишно ниво биле забележани во опсег од 0 до 3 % од сите донесени пресуди. Иако станува за мал број пресуди, поточно на ограничен примерок за анализа како би можеле да се изведат генерални заклучоци, сепак, во насока на унапредување на адверсаријалноста на постапките согласно постоечкиот модел на кривична постапка воведен со ЗКП во 2010, односно 2013 година и потребата јавното обвинителство да може да презентира своја теорија на случај со доволно докази како би се убедил судот надвор од разумно сомневање дека обвинетиот го сторил делото, можеме да констатираме прогрес поради ваквото постапување на судот.

Конкретно, со преоѓањето од инквизиторна во акузаторна, или адверсаријална постапка, судот повеќе не е должен да го истражува случајот во насока на откривање на материјалната вистина, туку тој треба да донесе одлука врз основа на доказите и теориите презентирани пред него од страна на странките во постапката. Со тоа главниот товар на докажување, а со тоа и целата одговорност за докажување на кривичното дело и вината на обвинетиот паѓа во рацете на јавното обвинителство, кое за жал сè уште е критикувано дека постапува како во претходниот модел на инквизиторна постапка согласно кој обвинителството дава само насоки, додека судот е тој кој е одговорен за утврдување на вистината. Поради тоа, судовите во практика често имаат поголема толеранција кон обвинителите и навидум меѓу нив постои партнерски однос, со цел да се избегне „да пропадне случајот“ на обвинителството, па токму затоа и охрабрува зголемувањето на процентот на ослободителни пресуди донесени од страна на судовите оваа година, бидејќи единствено на тој начин судовите можат да ги поттикнат обвинителите за посериозен ангажман во поглед на прибирањето и презентирањето на доказите со цел да успеат да докажат надвор од разумно сомневање и без помош од страна на судот дека обвинетиот го сторил делото.

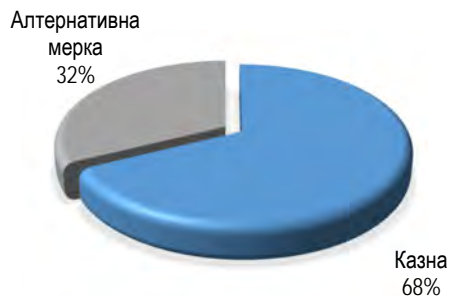


Графикон бр. 42: Вид на донесени пресуди

Во поглед на казнената политика можеме да забележиме дека доминира стремежот на одредување казни на сторителите на кривичните дела, поточно во 68 % од донесените пресуди е одредена ефективна затворска или парична казна, додека во 32 % од пресудите се забележува изрекување на алтернативна мерка (графикон бр. 43). Она што е интересно е што иако во ова

истражување во голема мера беа опфатени предмети за полесни кривични дела, процентот на определени алтернативни мерки е само малку повисок од процентот на определени алтернативни мерки во мониторингот на предмети од областа на организираниот криминал и корупцијата, каде алтернативните мерки се определени во 27,3 % од пресудите.³⁴ Спротивно на ова, процентот на определени алтернативни мерки во предметите од областа на семејното насилство е 70 %, притоа имајќи предвид дека најголемиот број од предметите од областа на семејното насилство се поврзани со лесни кривични дела, како „загрозување на сигурноста“ и „телесна повреда“.

Оттука може да се констатира дека казнената политика на судовите не секогаш кореспондира со реалните заложби и препознавањето на одредени тематски подрачја како проблематични, особено доколку се земе предвид погоре изнесената статистика согласно која лицата осудени за најчестите кривични дела (како „кражба“, „телесна повреда“ и оваа година „непостапување според здравствени прописи за време на пандемија“) се подеднакво казнувани како и сторителите на кривични дела од областа на организираниот криминал и корупцијата, а построго казнувани од сторителите на семејно насилство.



Графикон бр. 43: Вид на санкција

Иако се забележува определен константен тренд на определување алтернативни мерки, што значи дека нивната примена е веќе вкоренета во практиката, сепак освен условната осуда, примената на останатите мерки речиси целосно отсутува во практика. Така, од сите донесени алтернативни мерки, условната осуда е застапена во 82 % од случаите, а судската опомена и општокорисната работа се изречени подеднакво во 9 % од случаите (графикон бр. 44). Ваквата состојба може да биде индикативна за довербата што ја имаат судиите во алтернативните мерки, во поглед на нивната спроведливост, но и во поглед на нивната ефикасност и ефективност врз ресоцијализацијата на осуденото лице, поради што е потребно да се направат подлабински и детални истражувања во однос на причините за малата и ограничена примена на алтернативните мерки, а особено на општокорисната работа.

³⁴ Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје, декември 2019



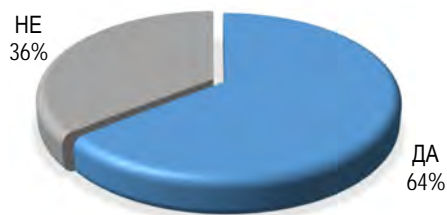
Графикон бр. 44: Процентуална застапеност на алтернативните мерки



Графикон бр. 45: Казнена политика

Од друга страна, пак, примената на паричната казна и ефективната затворска казна е речиси изедначена, па така казната затвор е изречена во 52 % од пресудите со кои е изречена казна, додека паричната казна е изречена во 44 %, а во останатите 4 % се среќава и протерување на странец од земјата (графикон бр. 45). Оттука, доколку се земе предвид дека условната осуда е фактички затворска казна која нема да се изврши доколку обвинетиот не стори ново кривично дело во определен рок, може да се увиди дека довербата во затворската казна и заканата за лишување од слобода се посебно ценети помеѓу правните практичари, односно судиите имаат голема верба во ефикасноста на овие санкции поради што и се јавува нивната доминантна употреба во практиката.

Конечно, со изрекувањето на пресудата судот е должен да го поучи обвинетиот за правото на жалба и условите под кои може да ја обжали пресудата. Во досегашните анализи на податоците прибрани преку мониторингот на судските постапки е забележано дека постои релативно висок процент на отсуство на овие права, што во голема мера и кореспондира со високиот процент на необјавени пресуди, поточно оваа состојба беше припишувана најмногу на отсуството на јавна објава на пресудата. Сепак, иако оваа година се забележува исклучително подобрување на процентот на јавно објавени пресуди, од 46 % на 85 %, сепак во 36 % од случаите обвинетиот не бил поучен за правото на жалба на првостепената пресуда (графикон бр. 46).



Графикон бр. 46: Правна поука за правото на жалба

Имајќи го ова предвид, може да се заклучи дека отсуството на поуката за правото на жалба на обвинетото лице во повеќе од една третина од донесените пресуди не може да биде припишано само на отсуството на јавна објава на пресудите, туку тоа е индикативно за постапувањето на судиите и отсуството на свесност за објективната улога која ја има судот, како и гарантната функција за заштита на законите, вклучително и на законските одредби кои се однесуваат на правата на обвинетите лица. Во насока на ова, судовите мора да направат напори и да овозможат соодветно поучување на обвинетите лица за сите процесни права кои им припаѓаат, независно дали тие имаат бранител или не.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Најнапред е неопходно да се овозможи лесен пристап до повеќе податоци за работата на судовите и јавните обвинителства, со цел да може примерокот врз кој ќе се спроведуваат вакви истражувања да биде што е можно порепрезентативен, како и порелевантен за актуелната состојба во која се одвива мониторингот. Ова е од клучно значење за прецизноста на резултатите од истражувањето, особено во поглед на изведување индуктивни и дедуктивни заклучоци, како и полесна обработка и вкрстување на добиените податоци.

- Во таа насока потребно е надлежните институции да прибираат доволно информации за сопственото работење, кои би биле лесно и навремено достапни за јавноста, во машински обработлива форма или веќе обработени, со цел да можат побрзо и полесно да се постават основите на истражувањето. Изненадува отсуството на централизиран пристап за прибирањето и обработката на податоците, па поради тоа надлежните тела, како Судскиот совет, Врховниот суд, Советот на јавните обвинители и Министерството за правда, треба да прибираат и обработуваат податоци во контекст на нивните контролни улоги, како и во контекст на нивните надлежности за континуирано унапредување на состојбите во судството во државата.
- Потребно е да се направи усогласување на методологијата за прибирање и обработка на податоци од надлежните органи, пред сè на методологијата користена од страна на Јавното обвинителство, основните судови и Државниот завод за статистика, бидејќи често овие податоци не се компатибилни, ниту, пак, може вкрстено да се обработуваат и проверуваат.

Сè уште постои висок процент на одложени рочишта за главна расправа кои првенствено се должат на отсуство на учесниците чие присуство во процесот е задолжително, но не изостануваат ниту одлагања поради несоодветно менаџирање на доказната постапка, односно поради непрецизно планирање на дејствијата кои треба да се преземат на едно рочиште, како и подолгорочно планирање на текот на постапката. Иако ваквиот процент полека се намалува секоја следна година, сепак нивниот број е над половината од сите набљудувани рочишта за главна расправа, што несомнено укажува на тоа дека доколку се изземат постапките по казнен налог, признанијата на вина и пресудите врз основа на спогодба за вина, поверојатно е дека едно рочиште ќе биде одложено отколку одржано. Поради тоа:

- Потребно е да се направи соодветна систематизација на работните места во судовите и обвинителствата, со цел да се овозможи и соодветно менаџирање со човечките ресурси, како и нивно оптимално искористување.
- Препораките дадени минатите години во поглед на синхронизирање на АКМИС со распоредите на останатите учесници во постапката, првенствено на обвинителите и адвокатите.
- Потребно е да се направат детални и длабински истражувања во поглед на доставните и курирски служби кои ги користи судот, со цел да се измери нивната ефикасност, како и да се лоцираат точните потешкотии со доставата и поканувањето на сите учесници на главната расправа.
- Со цел да се овозможи оптимален тек на постапката и да се избегнуваат одлагања поради отсуство на сведоци или прибавување на докази, потребно е судиите да практикуваат инклузивен пристап со сите учесници во постапката при договарањето на дејствијата кои треба да се преземат, динамиката на одвивање на процесот, како и времето кое им е потребно за подготовка или прибавување на определени докази или сведоци.

Охрабрува фактот што мерката притвор се применува во мал дел од предметите, а воедно се забележува и константно опаѓање на нејзината примена низ годините, па така нејзиното

изрекување оваа година е најниско во изминатите 5 години. Сепак, отсуството на останатите полесни мерки за обезбедување присуство во постапките, и покрај тоа што се забележува голем број одлагања поради отсуство на странките, остануваат неискористени.

- Поради ова е потребно да се преземат активности во насока на промовирање на полесните мерки за обезбедување на присуство, но и да се направат соодветни истражувања за да се откријат вистинските причини зад слабата примена на овие мерки.
- Потребно е да се направат законски измени за да се овозможи поголема надлежност на судот, обвинителството и полицијата врз контролата над спроведувањето на овие полесни мерки за обезбедување, како и целосно заживување на пробациските служби.
- Потребно е да се направат обуки за сите инволвирани субјекти во насока на предлагањето, определувањето и извршувањето на полесните мерки со цел да се продолжи со намалување на примената на мерката притвор во кривичните постапки.

Забележан е речиси константен тренд на отсуство на поуките на правата на обвинетите лица во релативно висок процент на предмети. Ваквата состојба е надолполнета со нецелосно поучување за сите права, или пак само формално набројување на правата, без да се обрне внимание дали обвинетото лице навистина разбира што значат тие права и како може да ги реализира. Дополнително, се забележува во речиси идентичен процент на расправи дека судот не прави напори да му појасни на обвинетиот за што е обвинет доколку обвинетиот се изјасни дека не го разбира обвинението.

- Во насока на тоа потребно е да бидат зголемени напорите за континуирана обука на судиите во поглед на давањето поуки за правата на обвинетиот, како и нивно сензибилизирање во насока да можат соодветно да ги препознаваат ситуациите во кои мора да посветат поголемо внимание на правата на обвинетиот и процесните гаранции за фер и правично судење.
- Судиите мора да обрнуваат многу поголемо внимание на правата на обвинетите кои се јавуваат без бранител, а во таа насока и да определат бранител по службена должност доколку увидат дека обвинетиот не може самиот соодветно и ефективно да се застапува и да ја излага својата одбрана.
- Спротивно на тоа, доколку обвинетиот има бранител, не може да се смета дека му дава право на судијата да ги прескокне поуките за правата или во целост да го препушти на бранителот на обвинетиот. Во насока на тоа, неопходно е и бранителите соодветно да реагираат во ваквите ситуации и да му посочат на судот за несоодветниот третман кој го добива нивниот клиент.

Признанието на вина сè уште се среќава во значителен дел од пресудите, иако низ текот на годините полека ја губи популарноста, па така се забележува постојано намалување на неговата примена. Сепак, како такво, имајќи предвид дека е релативно нов концепт кој ефективно ја завршува целата кривична постапка, мора да бидат направени обиди за негова посоодветна примена во практиката.

- Првенствено е потребно да се организираат доволно обуки во насока на проверка на доброволноста на признанието на вина од страна на судот, како и да се изведат одредени докази по признанието на вина, а кои би се однесувале на поткрепа на вистинитоста на признанието, наместо досегашната практика да се изведуваат само докази кои се од значење за одредување на видот и висината на санкцијата.
- Потребно е да се воведат соодветни механизми за контрола над злоупотребата на признанието на вина, особено доколку се земе предвид дека 85 % од сите прекршувања на пресумпцијата на невиност се должат токму на притисок од судот врз обвинетиот да признае вина пред да започне расправата.

- Во оваа насока, потребно е да бидат направени соодветни законски измени кои би предвиделе задолжителна одбрана во ситуацијата и кога обвинетиот сака да признае вина пред судијата, исто како во постапката за спогодување за вина со јавниот обвинител. Ова е особено битно доколку се земе предвид дека судијата, кој треба да биде гарант и заштитник на правата на обвинетиот доколку тој признава вина пред судот, е сепак тој кој најмногу излегува од своите законски овластувања кога станува збор за признанието на вина.

Преминот од инквизиторна во акузаторна постапка е нецелосен, што најмногу може да се види од самата доказна постапка каде специфичната замисла секоја страна да ги презентира сопствените докази на начин на кој смета дека најмногу оди во полза на сопствената теорија на случај. Во оваа насока, сè уште се забележуваат неправилности во примената на директното и вкрстеното испитување, како и на начинот на изведување на материјалните докази. Често се забележува шаблонско поставување на прашања или шаблонско одредување дали некое прашање е дозволено или не (така на пример, многу често во вкрстеното испитување судиите се врзуваат за примената на конкретен збор, па ова често доведува до чудни ситуации, каде едно исто прашање може да биде дозволено или одбиено само во зависност од тоа дали почнува со зборот „дали“, или „зарем“).

- Потребно е да се спроведуваат континуирани обуки за судиите, обвинителите и адвокатите за техниките на примена на директното и вкрстеното испитување, како и прашањата кои се допуштени, а кои не. Потребно е да се надминат забуните во практиката за тоа кои прашања се вкрстени и дали вкрстените прашања мора да бидат наведувачки.
- Неопходни се законски измени и прецизирање на членовите од ЗКП кои се однесуваат на начинот на изведување на материјалните докази. Ова пред сè треба да се однесува на тоа кој треба да ги презентира доказите, дали самата странка или судот, а потоа и одредби кои се однесуваат на начинот на презентирање на материјалниот доказ. Во оваа насока е битно да се напомене дека имајќи предвид оти судијата и јавноста прв пат се запознаваат со доказите на рочиштата за главна расправа, изнесувањето на содржината од доказот која се однесува на кривичното дело или вината, мора да биде јасно и јавно презентирана.

Остатоци од инквизиторниот систем можат да се забележат и во поглед на поставувањето прашања од страна на судот на сведоците и вештаците во постапките, што сè уште може да се забележи во практика. Ова се однесува конкретно на пречекорувањето на овластувањата на судот да поставува прашања за појаснување на сведоците и вештаците, а испитувањето преминува во посебно директно или вкрстено испитување на сведокот.

- Потребно е да се направи соодветно сензибилизирање на судиите за ефектот кој ваквото ниво на постапување може да го има врз целокупниот тек на постапката, како и врз севкупната нејзина правичност. Поради тоа, потребно е да се направат соодветни обуки за судиите кои би се однесувале на напуштање на инквизиторната улога и потрагата по материјалната вистина.
- Потребно е да се направат соодветни обуки за јавните обвинители за испитување на сведоците, за да можат соодветно да ја постигнат целта на сведочењето на конкретниот сведок во насока на докажување определени факти. На овој начин обвинителите би оставиле многу малку неразјаснети работи, поради што судот нема да мора да се впушта во детални испитувања и практично постапување во име и за сметка на јавното обвинителство.
- Потребно е зајакнување на капацитетите на апелационите судови во насока на новата акузаторна постапка во која судот не е должен и не смее да се впушта во истражување на факти или околности, особено доколку се има предвид различниот пристап и стандарди во

двете постапки, поради што инквизиторното постапување во акузаторна постапка лесно може да премине во нарушување на непристрасноста на судот и пресумпцијата на невиност.

Забележан е висок процент на приговори кои не се забележани во записник, како и реакции и коментари од судиите на прашањата или на приговорите на странките во постапката. Судиите мора да имаат целосна контрола над сета постапка, но тоа не смее да биде толкувано во насока на апсолутна надмоќ над останатите учесници во постапката и целосно манипулирање со нивните искази.

- Потребно е да се спроведуваат обуки за судиите во насока на нивната неутрална улога, како и целта на приговорите на прашањата кои ги даваат странките. Во таа насока, битно е да се работи на надградување на капацитетите на судиите за контрола над процесот и справување со учесници кои поставуваат исти прашања или исти приговори со цел да го одолговлекуваат процесот.
- Неопходно е да се направат законски измени во ЗКП за да се постави јасна граница во која мера судот смее да реагира на прашање или одговор без притоа да има истакнато приговор од спротивната страна.
- Потребни се механизми за заштита од потенцијални злоупотреби на записникот за главна расправа, односно оневозможување на судиите арбитражно да одлучуваат кои приговори ќе ги внесат на записник, а кои не.

Иако ЗКП предвидува дека текот на главната расправа треба да се снима, ваквото водење на записникот сè уште има исклучително ограничена примена и тоа само во ОКС Скопје. Сепак, она што е позагрижувачко е што во практика, доминантниот начин на водење на записникот е преку диктирање од страна на судијата, односно записничарот го запишува само она што ќе го каже судијата и на начин на кој ќе го каже судијата, што не ретко доведува до парафразирање на исказите на сведоците и останатите учесници во постапката.

- Потребно е да се обезбедат соодветни средства за техничко опремување на судниците со камери и микрофони како би се овозможило непречено аудио-визуелно снимање на расправите. На овој начин воедно би се минимизирале ризиците од арбитражно постапување на судијата и пречекорувањето на овластувањата во доказната постапка, но исто така би овозможило и полесно докажување на прекршувањето на пресумпцијата на невиност и непристрасноста на судот.

Материјалното и техничко опремување на судовите е битно и од аспект на соодветно информирање на јавноста за времето и местото на одржување на расправите, како и за јавното објавување на сите судски одлуки согласно Законот за управување со движењето на предметите во судовите.

- Покрај обезбедување доволно материјални и технички ресурси како би можела да се подобри транспарентноста во работењето на судовите, потребно е да се работи на зајакнување на свеста за јавноста на постапките и јавниот карактер на работата на судот, особено во поглед на ефектите кои ги има врз зајакнување на довербата на граѓаните во судскиот систем.
- Во оваа насока е битно да се работи на зајакнување на довербата што ја имаат судиите и обвинителите во јавноста, бидејќи тие често можат да остават впечаток дека јавноста само пречи во спроведувањето на процесите, па поради тоа се трудат да го ограничат протокот на информации во јавноста на самиот минимум како не би се сметало дека едно рочиште или предмет се затворени за јавноста.

Во практиката се среќаваат предмети во кои е детектирано недолично и непрофесионално однесување од страна на судот, кое не ретко се случува да остави впечаток на прекршување на пресумпцијата на невиност.

- Неопходно е да се направат напори за зајакнување на непристрасноста на судот, како и воведување на соодветни механизми за контрола и санкционирање на ваквото однесување на судиите.
- Потребно е да се направи соодветно разграничување на функцијата на јавниот обвинител и судијата, како би се избегнало оддавање на впечаток за партнерски или привилегиран однос на јавните обвинители во интеракцијата со судот.
- Законодавецот треба да размисли во насока на законска можност за оспорување на признанието на вина доколку може да се докаже дека до него се дошло како резултат на присилување на обвинетото лице да го признае кривичното дело, со што ваквиот доказ би се квалификувал како незаконски прибавен доказ.

Загрижува практиката на јавните обвинители да не ги споделуваат сите докази со одбраната сè до поднесување на обвинителниот акт или предлог, како и рестриктивното толкување на одредбите од ЗКП дека обвинетиот може да направи увид во списите на предметот, но само оние кои јавниот обвинител ќе одреди дека се од значење за обвинетиот.

- Потребно е да се зајакне работењето на кривичните совети и правилната примена на оцената на обвинителниот акт, а особено во насока на тоа дали таа се базира на доволно докази, дали сите докази се дадени во прилог на обвинителниот акт и дали тие се дадени во доволен број копии за сите учесници во постапката. На овој начин, голем број од проблемите детектирани со „еднаквоста на оружјата“ и адекватното време за подготовка на одбраната би биле соодветно адресирани уште пред започнување на главната расправа, со што би се овозможил нејзин непречен тек.
- Потребно е да се воведат одредби во ЗКП со кои би се регулирала јавноста и транспарентноста на работењето на кривичните совети со цел да се избегне чисто формалистичко и административно постапување во работењето, особено што досега во практика не е забележан случај на обвинителен акт кој не бил одобрен, дури и оние кои се базирале на докази кои никогаш не биле прибавени.
- Потребно е да се направат чекори во насока на подобрување на положбата на одбраната во фаза на истрага, особено во поглед на спроведување на сопствена истрага и прибирање на докази и искази на сведоци, на речиси идентичен начин како и обвинителството.

Во практиката сè уште се забележува релативно висок процент на пресуди кои не се јавно објавени, како и целосна неспособност на судовите да ги испочитуваат одредбите од Законот за управување со движењето на предметите, а кои се однесуваат на јавното објавување на судските одлуки. Поради тоа, не ретко се случува јавноста да не може да се запознае со одлуката во пресудата на судот, ниту пак да ги дознае решавачките причини поради кои судот одлучил на тој начин. Оваа ситуација е уште пооттежната кога станува збор за другите судски одлуки, како што се решенијата за притвор, кои воопшто и не се објавуваат.

- Потребно е да се работи на зајакнување на свеста на судовите за транспарентното и јавно работење, како и за образложувањето на своите одлуки, првенствено за да се елиминираат какви било сомнежи кај самите странки, а потоа и кај јавноста.
- Потребно е да се зајакнат материјално-техничките услови на судовите како би можеле ваквите податоци да имаат олеснет проток до јавноста.
- Неопходно е да се работи на континуирано унапредување на капацитетите, вештините и свесноста на судиите и обвинителите за Европската конвенција за човекови права и

нејзините толкувања од страна на Европскиот суд за човекови права, како во поглед на јавноста на постапките и одлучувањето на судовите, така и во поглед на сите останати стандарди за фер и правично судење.

